

İxtisasın adı: Arıçı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ

Sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitin qorunması

Bakı - 2017

Modul dərs vəsaiti müvafiq tədris proqramları üzrə bilik və bacarıqların verilməsi məqsədi ilə hazırlanmıřdır və ilk peř -ixtisas təhsili müəssisələrində müvafiq modulların tədrisi üçün tövsiyə edilir. Modul dərs vəsaitinin istifadəsi  d niřsiz və kommersiya məqsədi ilə satıřı qadağandır.

Müəllif: Allahver n Nəzərov - Arıçılıq üzrə mütəxəssis

Rəyçilər:

Modul dərs vəsaiti Qlobal  traf Mühit Fondunun maliyyə dəstəyi ilə Birl řmiř Millətlər T řkilatının  nkiřaf Proqramının "Böyük Qafqaz Landřaftında Torpaq və meř l rin davamlı idarəolunması" layihəsi çərçivəsində hazırlanmıřdır.

  Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu n řri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Bu modulda ifadə olunan fikirlər müəlliflərə aiddir v  heç bir ř kild  Birl řmiř Millətlər T řkilatının  nkiřaf Proqramının və Qlobal  traf Mühit Fondunun mövqeyini əks etdirmir.

Modul dərs vəsaiti "MA services" řirk ti tərəfindən hazırlanmıřdır.

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
..... 2017-ci il tarixli, sayılı əmri ilə
təsdiq edilmişdir.*

MÜNDƏRİCAT

MODUL SPESİFİKASIYASI.....	6
GİRİŞ.....	8
1. ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ.....	9
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	10
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	11
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	12
2. YANGIN TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ƏSASLARI.....	14
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	16
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	17
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	18
3. ARIÇILIQDA ƏMƏYİN TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ƏSASLARI.....	19
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	20
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	21
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	22
4. ARILARLA İŞLƏYƏRKƏN DAVRANIŞ QAYDALARI.....	23
4.1. Baxış keçirərkən müxtəlif cinsli arıların davranışının xüsusiyyətləri.....	23
4.2. Arı ailələrinə baxış keçirmək.....	24
4.3. Arı ailələrinə baxış keçirilmə texnikası.....	25
4.4. Yığımsız vaxtda arı ailələrinə baxışın keçirilməsi.....	27
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	28
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	29
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	31
5. ARI SANCMASI ZAMANI İLKİN YARDIMIN GÖSTƏRİLMƏSİ.....	33
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	35
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	36
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	37
6. İŞİN GİGİYENASI VƏ XÜSUSİ GEYİM.....	38
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	39
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	40
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	41
7. ARI AİLƏLƏRİNƏ QULLUQ ZAMANI ƏMƏYİN TƏHLÜKƏSİZLİK QAYDALARI.....	43
7.1. Arıçılıq məhsullarının yığımı və emalı zamanı təhlükəsizliyin əsasları.....	44

7.2. Arı ailələrinin nəqli zamanı təhlükəsizliyə dair tələblər.....	45
7.3. Arıxanaların köçürülməsi zamanı təhlükəsizlik tədbirləri.....	47
Sərbəst iş üçün tapşırıqlar.....	48
Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər.....	49
Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi.....	50
CAVABLAR.....	52
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	53

MODULUN SPESİFİKASIYASI

Arıçılıq ixtisası üzrə peşə təhsilinin “Sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitin qorunması” modulunun strukturu

Təhsil müddəti:	1 il
Nəzərdə tutulan dərs saati:	Nəzəri hissə: 8 saat
	İstehsalat təlimi: 16 saat
	İstehsalat təcrübəsi: 40 saat

Modul və sahələr	Təlim nəticələri	Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə üsulları	Dərs saatları		
				Nəzəri hissə	İstehsalat təlimi	İstehsalat təcrübəsi
Sağlamlıq, təhlükəsizlik və ətraf mühitin qorunması	Fərdi sağlamlıq və təhlükəsizlik qaydaları haqqında məlumatlı olmaq	• Yanğın təhlükəsizliyinin əsasları haqqında məlumatlı olmaq;	Yazılı test	8	16	40
		• Arıçılıqda əməyin təhlükəsizliyi əsasları haqqında məlumatlı olmaq;	Yazılı test			
		• Arı ailələrinə qulluq zamanı əməyin təhlükəsizlik qaydalarının əsaslarını izah etmək;	Şifahi test			
		• Arılarla işləyən zaman lazım olan davranış qaydalarını sadalamaq;	Yazılı test			
	İlk yardım qaydaları	• Müalicə prioritetlərinin müəyyən edilməsi prosesini düzgün izah etmək;	Şifahi test			
		• İlk yardımın göstərilməsinin zəruriliyini izah etmək;	Şifahi test			
		• Arı sancmasından zərər çəkmiş şəxslərə ilkin yardım göstərməyi nümayiş etdirmək;	Sorğu üsulu			
		• Hadisə baş verən zaman ilkin qiymətləndirmə prosesini düzgün şəkildə nümayiş etdirmək;	Sorğu üsulu			
		• Dərmanlardan və müalicəvi üsullardan istifadə qaydalarını şərh etmək.	Şifahi test			

Modul və sahələr	Təlim nəticələri	Qiymətləndirmə meyarları	Qiymətləndirmə üsulları	Dərs saatları		
				Nəzəri hissə	İstehsalat təlimi	İstehsalat təcrübəsi
	Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında məlumatlı olmaq	• Arıları, onlara mənfi təsir göstərən amillərdən qoruma qaydalarını şərh etmək;	Şifahi test			
		• Arı sancmasından insanları və heyvanları qoruma qaydalarını şərh etmək;	Şifahi test			
		• Arıların faydalı təsirini ətraf mühitə yayma qaydalarını izah etmək.	Şifahi test			
	Gigiyena qaydalarını həyata keçirmək.	• İşin gigiyenası haqqında məlumatlı olmaq;	Yazılı test			
		• Xüsusi geyimlərdən düzgün istifadəni nümayiş etdirmək;	Tapşırıq (müşahidə)			
		• Arıxana avadanlıqlarının düzgün qaydada dezinfeksiyasını nümayiş etdirmək;	Tapşırıq (müşahidə)			
		• Dərman qabını düzgün qaydada komplektləşdirmək.	Sorğu			

GİRİŞ

Hörmətli oxucu!

Azərbaycanda arıçılığın qədim tarixi vardır. Uzun illərdən bəri arılar insanlara xidmət etmiş, yüksək keyfiyyətli məhsulları ilə insanları həm qidalandırmış, həm də onlara şəfa vermişdir. Azərbaycanın zəngin təbiəti bu ərazidə arıçılığın yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsinə münbit şərait yaradır. Hal-hazırda dövlətimiz arıçılığın inkişafına yüksək səviyyədə qayğı göstərir.

Arıçılıq dünyada analoqu olmayan kənd təsərrüfatı sahəsidir. Bu sahənin gəlirliliyi haqqında çox yazılıb. Kənd təsərrüfatının elə bir sahəsi yoxdur ki, onun qədər gəlir gətirsin. Bu o demək deyil ki, arıçılıq öz-özünə gəlir gətirəcək. Bu gəlir güclü arıçıların yüksək əmək və zəhməti sayəsində başa gəlir.

Bu modulda arıçılıqda çox vacib məsələlərdən olan ətraf mühitin mühafizəsi, yanğın təhlükəsizliyinin əsasları, arıçılıqda əməyin təhlükəsizliyinin əsasları, arı ailələrinə baxış keçirilmə texnikası, müxtəlif cinsli arıların davranış xüsusiyyətləri, işin gigiyenası və xüsusi geyim, arılarla işləyərkən davranış qaydaları kimi məsələlər ətraflı şərh edilmiş və mövzulara uyğun praktik tapşırıqlar verilmişdir.

Əziz oxucu! Bu modulda olan mövzuların tədris olunması nəticəsində, Siz ətraf mühitin qorunması və təhlükəsizlik qaydaları haqqında nəzəri biliklər qazanacaq və həmin qaydaların həyata keçirilməsi ilə bağlı bacarıqlara yiyələnəcəksiniz. Mühüm məsələlərdən biri də insan sağlamlığının qorunmasıdır. Bunun üsullarını siz məhz bu modulda öyrənəcəksiniz. Çünki hər kəs arı sancması zamanı ilk yardım məsələlərini bilməlidir. Kimlərin arılarla işləyə bilməsi, arı sancması zamanı hansı təhlükələrin olmasını hər kəs bilməlidir. Arılarla işləyərkən hansı gigiyena qaydalarına əməl olunması, qulluq zamanı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməyin vacibliyini arıçı qabaqcadan bilməlidir. Bu günün təhsilalanı sabahın arıçısıdır.

Modulun ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində “Arıçı” mütəxəssislərin hazırlanmasında dərs vəsaiti kimi istifadə edilməsi məqsədəuyğun və əhəmiyyətli hesab edilir.

1. Ətraf mühitin mühafizəsi

Arılar heç vaxt ətraf mühiti pisləşdirməyib, insanlar və heyvanlara heç bir kütləvi təhlükə törətməyib. Doğrudur, dünya təcrübəsində arıların hücumundan insan və heyvanların ölməsi faktları qeydə alınmışdır. Lakin son vaxtlar bu fəlakətin təhlükəli vəziyyəti ilə əlaqədar heç bir məlumat daxil olmayıb. Ola bilər ki, arıların digər irqlərlə nəzarətsiz cütləşməsi vəziyyəti yaxşılaşdırıb, yəni həmin arılar qismən və ya tamamilə şiddətini itirib, mələzləşdirmədən sonra isə daha mehriban olub.

Qeyd olunmalıdır ki, bitki aləmi, xüsusilə entomofil (həşəratlarla tozlanan bitkilər) bitkilərin arıların qulluğu və çiçəklərin tozlandırılmasına xüsusi ehtiyacı var (Şəkil 1.1). Bunsuz təbiətdə düzələ bilməyən kəskin dəyişikliklər ola bilər. Bu baxımdan “Arılar itərsə, bəşəriyyət məhv olar” deyimi yerinə düşür. Arılar və digər tozlandırıcılarızsız (əsasən *Apidae* ailəsindən olan nümayəndələr, yəni arılar) tozlanma olmazsa, entomofil bitkilər məhv olar.

Qeyd etmək lazımdır ki, arıxanaya yaxın olan insanların təhlükəsizliyi üçün “DİQQƏT: ARILAR!” xəbərdarlıq lövhəsi olmalıdır (Şəkil 1.2). Həmçinin bilməlisiniz ki, bəzi insanlara hətta bir arının sancması ölümcül təhlükəli ola bilər. Həmin insanlar arı sancmasının qarşısını almaq və heç vaxt arıxanaya getməmək üçün çox diqqətli və ehtiyatlı olmalıdır.

Arılardan ətraf mühitin qorunması problem olmamalıdır. Əksinə arılara yaşamaq və işləməyə şərait yaradaraq onları qorumaq lazımdır.

İnsan və heyvanların təhlükəsizliyini nəzərə alaraq arıxananın yerini müəyyən edin. Arıxananın qarşısı, xüsusilə girişdə “Diqqət: arılar!” yazısı olan lövhə qoyun.

Konkret olaraq arıxananın heyvandarlıq fermaları, dəmir yolu və avtomobil yollarından uzaqlığını müəyyənləşdirin. Arıxananı heyvandarlıq müəssisələri, düşərgələrdən 1 kilometr və nəqliyyat magistrallarından 400 metrdən az olmayan uzaqlıqda yerləşdirin. Əhalinin sıx yaşadığı ərazilərdən 1-3 kilometr, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət müəssisələrindən 1,5 kilometr aralı yerləşdirilməlidir.

Nəzərə alın ki, tozlanma bitkilər və onun məhsuldarlığına müsbət təsir göstərir. Arılar entomofil bitkilərinin məhsuldarlığını artıraraq arıçılıq məhsullarının dəyəri ilə müqayisədə çoxlu gəlir gətirir: bal, mum, arı zəhəri, çiçək tozu, ana südü və s..

Arıların saxlanılmasının təhlükəsizlik tədbirlərini müəyyən edin. Nəzərə almaq lazımdır ki, arılar üçün təhlükəli olan şəkər, sənaye və qənnadı istehsalat müəssisələrində arıların kütləvi

Şəkil 1.1. Bitkilərin arılarla tozlanması

Şəkil 1.2. Xəbərdarlıq işarəsi

şəkildə ölümü müşahidə olunur. Bu cür müəssisələrdən arıxanaları 5 kilometr uzaq məsafədə yerləşdirmək lazımdır.

Arıları pestisidlərdən qoruyun. Bunun üçün mütləq kənd təsərrüfatı müəssisələri ilə razılaşın, çünki pestisidlərdən istifadə edərkən müəssisələr bu tədbirin vaxt və yeri barəsində arıçıları öncədən xəbərdar eləməli və məlumatlandırmalıdır. 6 yaşına qədər uşaqların arıxanaya özbaşına daxil olmasına icazə verilməməlidir.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Arıların insan və heyvanlara kütləvi təhlükə törədib-törətmədiyinə diqqət edin.
2. Bitkilərin arılarla tozlandırılması yolu ilə alınan məhsuldarlığın arıçılıq məhsullarının dəyərindən çox və ya az olduğunu tapın.
3. Arıçılıq müəssisələrinə yaxın olan təsərrüfatların pestisidlərdən istifadə edərkən hansı tədbirləri görmək lazım olduğunu diqqət mərkəzində saxlayın.
4. Arıxanaya yaxın olan insanların təhlükəsizliyi üçün nələrin vacibliyini dəqiqləşdirin.
5. Arıxananın əhalinin sıx yaşadığı və toplaşdığı ərazilər, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət obyektlərindən nə qədər məsafədə yerləşə biləcəyini diqqətinizdə saxlayın.

Praktiki tapşırıqlar və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Arıların ətraf mühitə təsir etməsi	• Cəmiyyətdə arıların ətraf mühitə mənfi təsir edib-etməməsinə münasibəti öyrənin. • Ölkəmizin ayrı-ayrı bölgələrində (hər kəs öz bölgəsində müşahidə aparıb sorğu etsin) insanlar və heyvanlara kütləvi təhlükə törədib-törətmədiyini öyrənin.
2. “Arılar itərsə, bəşəriyyət məhv olar”deyiminə münasibətlərin şərh edilməsi	• Arı məhsullarının təbabətdə yeri barədə fikirləri öyrənin. • Niyə hamının baldan istifadə etməyə çalışmasının səbəbini öyrənməyə çalışın.
3. Arıxananın yerini müəyyən edərkən insan və heyvanların təhlükəsizliyinin nəzərə alınması	• Arıxananın girişində “Diqqət, arılar!” yazısı olan lövhənin qoyulması haqqında məlumat əldə edin. • Arıxananın heyvandarlıq müəssisələri, düşərgələr və nəqliyyat magistrallarından niyə müəyyən məsafədə yerləşdirilməsi barədə məlumat toplayın. • Pestisidlərin arılara təsiri barədə məlumat əldə edin.
4. Arıların məhsuldarlığında etnomofil bitkilər, entomofil bitkilərin yaşamasında arıların rolunun müəyyən olunması	• Arıların məhsulu necə istehsal etməsi barədə fikirlərdən yararlanaraq biliklərinizi genişləndirin. • Entomofil bitkilərin yaşamasında arıların rolu barədə mütəxəssis fikirlərini öyrənin.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 1

Sual 1. Arıları heyvandarlıq və quşçuluq müəssisələrindən hansı məsafədə saxlamaq lazımdır?

- A) 1 kilometr;
- B) 2 kilometr;
- C) 3 kilometr;
- D) 4 kilometr;
- E) 5 kilometr.

Sual 2. Arıxanalar şəkər zavodları, qənnadı müəssisələrindən hansı məsafədə uzaq yerləşdirilməlidir?

- A) 1 kilometr;
- B) 4 kilometr;
- C) 2-3 kilometr;
- D) 5 kilometr;
- E) 3-4 kilometr.

Sual 3. Arıxana avtomobil yollarından nə qədər məsafədə yerləşdirilməlidir?

- A) 500 metr;
- B) 1 kilometr;
- C) 400 metr;
- D) 600 metr;
- E) 200 metr.

Sual 4. Arılar ətraf mühitə ziyan vururmu?

- A) Bəzən vurur;
- B) Vurur;
- C) Vurmur;
- D) Bilmirəm.

Sual 5. Entomofil bitkilərin məhsuldarlığını artırmaq üçün arılardan istifadə etmək lazımdır mı?

- A) Lazımdır;
- B) Lazım deyil;
- C) Bəzən lazımdır;
- D) Bəzi bitkilərə lazımdır, bəzilərinə yox.

Sual 6. Arıxana əhalinin sıx yaşadığı və toplaşdığı yerlərdən nə qədər məsafədə olmalıdır?

- A) 1 kilometr;
- B) 2-3 kilometr;
- C) 1-3 kilometr;
- D) 5 kilometr;
- E) 4 kilometr.

Sual 7. Arıxana səhiyyə, təhsil və mədəniyyət müəssisələrindən nə qədər uzaqlıqda yerləşdirilməlidir?

- A) 2 kilometr;
- B) 1 kilometr;
- C) 3 kilometr;
- D) 1,5 kilometr;
- E) 0,5 kilometr.

2. Yanğın təhlükəsizliyinin əsasları

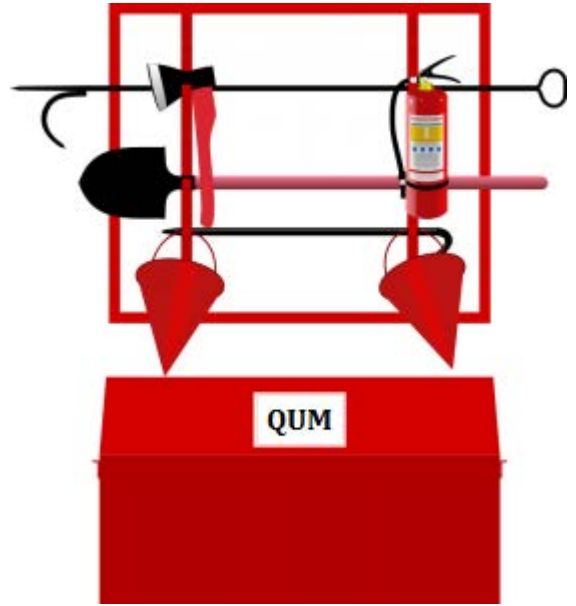
Bütün müəssisələrdə görünən yerlərdə yanğın təhlükəsizliyi qaydalarına dair təlimat, həmçinin yanğın təhlükəsizliyinə dair məsul şəxslərin adı asılmalıdır.

Ümumi əsaslara görə emalatxanalar və ona oxşar tipli yaşayış evlərinə aid olan stasionar arıxana binaları yanğın təhlükəsizlik tələblərinə cavab verməlidir.

Arıxana təsərrüfatlarının bütün müəssisələri yanğına qarşı lövhələrlə təchiz olunmalı və orada iki yanğınsöndürən, iki vedrə, iki bel, ling, qarmaq, balta olmalıdır (Şəkil 2.1). Onun yanında 0,5 kub metr həcmində qumla dolu olan yeşik və tutumluluğu 200 litr olan su ilə dolu çəllək olmalıdır (Şəkil 2.2).

Şan saxlanılan yerin divarlar və tavanı əhəng məhlulu ilə ağardılır, yeri isə sementlənir.

- Yollar, keçidlər, döngələr, su anbarlarına gedən yollar, yanğın alətləri və avadanlığı yerləşən bütün yollar hərəkət üçün boş olmalıdır, yanğın siqnalizasiyası isə əlçatan yerdə olmalıdır;
- Keçid, çıxış, koridor, dəhliz, pilləkən, bütün binaların çardaqları saz vəziyyətində saxlanılmalı və heç nə ilə yolu tutulmamalıdır;
- Soba və qaz plitələri olan yerləri qışlama yerinə 25 metrə yaxın yerdə yerləşdirmək olmaz;
- Elektrik və qaz plitələrini odadavamlı yerdə quraşdırmaq lazımdır. 0,5 metrə yaxın məsafədə yerləşən divara tənəkə lövhə ilə üz çəkilməlidir;
- Qızdırıcı cihazlardan (qaz plitəsi, lehim lampası) yalnız əvvəlcədən təlimatlandırılmış şəxslər istifadə edə bilər;
- Qaz, benzin və digər alışqan yanacağı mütləq kip bağlanan bidon (maye tökmək üçün germetik ağzılı qab) və digər qabda saxlanmalıdır;
- Günəş şüasından qorumaq üçün onların üstü yanğına qarşı örtüklə örtülməli və dərin qazılmış yerdə saxlanmalıdır;

Şəkil 2.1. Yanğına qarşı təchiz olunmuş lövhə

Şəkil 2.2. Su çəlləyi

-
- Elektrik məftillər suvağın altı və ya metal borulardan keçirilməlidir;
 - Elektrik işıqlanması üçün yalnız bu məqsədlə nəzərdə tutulmuş saz vəziyyətdə olan avadanlıqlardan istifadə olunmalıdır (məftillər, elektrik açarı, rozetka, patronlar və s.).

Aşağıdakılar qadağan olunur:

- Bütün xidməti müəssisələrdə açıq odu yandırmaq və yaymaq (siqaret çəkmək üçün oturacaqlarla təchiz olunan xüsusi yer və su qabı ayrılmalıdır);
- Oddan istifadə edərək (lehim lampası, məşəl) donmuş su kəmərləri və kanalizasiya borularını qızdırmaq;
- İstehsalat müəssisələrində müvəqqəti sobaları quraşdırmaq;
- Tüstü körüyü yandırılarkən qığılcımların tezalışan əşyalara düşməməsi üçün bütün qaydalara riayət olunmalıdır;
- Tüstü körüyünü yandırmaq üçün arıxana müəssisələrindən aralı yerləşən xüsusi ayrılmış yerlərdən istifadə etmək lazımdır;
- Yerə torpaq və ya qum səpilməli, onun yanında isə su və qumla dolu olan qab olmalıdır;
- Boş qab və qablaşdırılmış materialı ümumi anbar müəssisələrində saxlamaq;
- Yağlamaq üçün nəzərdə tutulmuş materialı qapaqla olan metal yeşiklərdə saxlamaq lazımdır, onlar dəyişildikdən sonra isə xüsusi ayrılmış yerdə yandırılmalıdır;
- Qızdırıcı qurğuların istismarı zamanı onların qarşısını hər hansı bir material və əşyalarla tutmayın, onların üzərində əskiləri qurutmaq olmaz;
- Yanğın baş verdiyi halda, dərhal yanğınsöndürənləri çağırmaq lazımdır, onlar gələnə kimi isə maddi cəhətdən dəyərli sayılan əşyaların xilas edilməsi üçün bütün tədbirləri görmək lazımdır.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Yanğın təhlükəsizliyinin əsasları ilə bağlı bütün qaydaları öyrənin.
2. Yanğın təhlükəsizliyi ilə bağlı istifadə olunan bütün alətlərdən istifadə etməyin üsullarını öyrənin.
3. Yanğın təhlükəsizliyinin əsasları ilə bağlı qadağan olunmuş bütün qaydalar haqqında məlumat toplayın.
4. Alışqan yanacaqlar olan qabları təlimata uyğun saxlamağı öyrənin.
5. Yanğın zamanı yanlış hərəkət etməyin acı nəticələrini əvvəlcədən dərk etməyə çalışın.

Praktiki tapşırıqlar və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Arıxananın yanğına qarşı mübarizə istiqamətində qurulması	• Arıxanada yanğın təhlükəsizliyi qaydalarına dair “Təlimat”, bu işə məsul şəxslərin adlarının asılmasına diqqət yetirin. • Arıxanada yanğın zamanı istifadə olunacaq əşyaların (yanğınsöndürən, vedrə, bel, ling, qarmaq, balta) olmasına diqqət yetirin. • Arıxanada bütün hərəkət istiqamətlərinin nə üçün açıq olmasını diqqətinizdə saxlayın.
2. Arıxanada qızdırıcı cihazların təhlükəsizlik baxımından yerləşdirilməsi	• Soba və qaz plitələrinin qışlama yerindən nə qədər aralı olması, hansı şəraitdə yerləşdirilməsinə diqqət yetirin. • Həmin cihazlardan kimlərin istifadə edə bilməsini yadda saxlayın. • Alışqan yanacaq olan qabları necə və hansı şəraitdə saxlamağın qaydalarını öyrənin.
3. Təhlükəsizliyə görə arıxanada qadağan olunmuş qaydaların öyrənilməsi	• Arıxanada açıq odu yandırıb-yaymağın fəsadlı nəticələrini göz önündə canlandırın. • Tüstü körüyündən istifadənin təhlükəsizlik qaydalarını öyrənərək tətbiq etməyə çalışın. • Donmuş su kəmərləri və kanalizasiya borularını təlimata uyğun olaraq açmağa çalışın. Açıq oddan istifadə etmək olmaz.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 2

Sual 1. Yanğın təhlükəsizliyinin əsasları nə üçün öyrənilir?

- A) Arıxananı yanğın təhlükəsindən xilas etmək üçün;
- B) Xarici təsirlərdən qorumaq üçün;
- C) Yüksək məhsuldarlıq üçün;
- D) Arıların sağlamlığı üçün.

Sual 2. Tüstü körüyünü harada və necə yandırmaq olar?

- A) Arıxanada;
- B) Arıxananın yanında;
- C) Xüsusi ayrılmış yerlərdə;
- D) İstənilən yerdə.

Sual 3. Hansı üsul asandır? Yanğının qarşısını almaq, yoxsa söndürmək?

- A) Söndürmək.
- B) Qarşısını almaq.
- C) Yandırmaq;
- D) Tamaşa etmək.

Sual 4. Yanğın baş verdikdə nə etmək lazımdır?

- A) Yanğınsöndürənləri çağırmaq;
- B) Hay-həşir salmaq;
- C) Əşyaları çıxarmaq;
- D) Yanğınsöndürənləri gözləmək.

Sual 5. Şan saxlanan yerin divar və tavanı, o cümlədən döşəməsi nə ilə örtülür?

- A) Rənglə;
- B) Əhənglə;
- C) Palçıqla;
- D) Divarlar və tavan əhəng, döşəmə betonla.

3. Arıçılıqda əməyin təhlükəsizliyinin əsasları

Əməyin mühafizəsi - iş prosesi zamanı sağlamlıq və insanın əmək qabiliyyətinin qorunub saxlanılmasına istiqamətlənən hüquqi, təşkilati-texniki və sanitar-gigiyenik tədbirlərin məcmusudur.

Son illər ərzində müşahidə olunan arıxanaların maşın və mexanizmlərlə təchiz olunması, həmçinin yaşayış yerlərinə yaxın olan və fermer arıçılığın sürətlə inkişafı arıçıların əməyinin mühafizəsinin təmin edilməsi məsələsini gündəmdə saxlayır.

Arıçılıqda işlər görülərkən zərərli istehsal amilləri xidməti heyətə təsir göstərir, bu da öz növbəsində işçilərin xəsarət alması və ya xəstələnməsinə səbəb olur:

- İşlək maşın və mexanizmlər;
- Maşın, mexanizm və avadanlıqların qorunmayan hərəkətli hissələri;
- İş yerlərinin lazımi səviyyədə işıqlanmaması;
- Qaynar maye və buxar;
- Sürüşkən yer;
- Havanın yüksək rütubəti, hava cərəyanı;
- İş yerində hava temperaturunun yüksək və ya aşağı olması;
- Yanğın təhlükəsi.

Yerli şəraitə uyğun olaraq hər arıçılıq təsərrüfatında təhlükəsizlik texnikasına dair konkret təlimatlar olmalıdır. Qış vaxtı arıçılıq təsərrüfatında birbaşa arıçılıqla əlaqəli olan istehsalat təşkil olunur: tor köynəklər və xüsusi geyimlərin tikilişi, pətexlər, avadanlığın hazırlanması və sair. Bütün arıçılıq yerlərində istehsalat sahəsində hüquqi qüvvəsi olan təhlükəsizlik tələblərinə riayət olunmalıdır.

Şanların hazırlanması və mum cecəsinin benzinlə ekstraksiyasından alınan arı mumunun emalı qaydalarına əməl olunmalıdır. Gələcək təhlükənin qarşısını almaq məqsədi ilə arıların sancması və arıçılıq məhsullarına qarşı allergik reaksiyası olan insanlar arı və arıçılıq məhsulları ilə (çiçək tozu, mum, vərəmum, arı zəhəri) işləməyə buraxılmamalıdırlar.

Fərdi təhlükəsizlik texnikası tələblərinə dair təlimatlandırılmalı və bilinməlidir:

- Görülən əməliyyatların təyinatı və mahiyyəti, onların digər iş növləri ilə əlaqəsi;
- İstifadə olunan avadanlığın təhlükəsizliyini təmin edən qabaqcıl tədbirləri;
- Görülən əməliyyatların təhlükəsizlik qaydaları və üsulları;
- Fərdi mühafizə vasitələrindən istifadə qaydaları;
- Yanğın təhlükəsizlik qaydaları;
- Arıların sancması və digər xəsarətləri zamanı ilk tibbi yardımın göstərilməsi üsulları.

Qadağan olunur:

- Fərdi mühafizə vasitələrinin olmadığı və ya nasaz olduğu təqdirdə işləmək;
- Nasaz qurğular, avadanlıq və alətlərdən istifadə etmək;
- Arıxananın tüstü körüyünü işlək vəziyyətdə istehsalat müəssisəsinə gətirmək;

-
- Şamlar və ya tilişkələrdən istifadə etmək;
 - Arıxana ərazisində yandırılmış sobalar, qoşulu qalan qaz və elektrik cihazlarını baxımsız saxlamaq;
 - Elektrik məftillərin qovşaqlarını bağlamaq və ya divar kağızı ilə yapışdırmaq;
 - Qoşulan qurğularda paltar asmaq;
 - Bir neçə güclü elektrik cihazını eyni zamanda elektrik şəbəkəyə qoşmaq.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Zərərli istehsal amillərinin nədən ibarət olduğunu (müddəalarını) yoldaşlarınızla müzakirə edin.
2. Arıçı üçün vacib olan “Fərdi təhlükəsizlik texnikası tələblərinə dair təlimat”ları bütün incəliyi ilə öyrənin.
3. Arıçıya nəyin qadağan olunduğunu öyrədən müddəaları dərinləndirərək öyrənin.

Praktiki tapşırıqlar və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Xidməti personala zərərli istehsal amillərinin təsir göstərməsi	• İşlək maşın və mexanizmlər haqqında məlumat toplayın. • Maşın, mexanizm və avadanlıqların qorunmayan hərəkətli hissələri barədə bilgi toplayın. • Arıçılıqda qaynar maye və buxarın istifadə yerləri haqqında bilgi əldə edin. • "Sürüşkən yer" ifadəsinin arıçılığın hansı işi əsnasında istifadə olunduğuna diqqət edin. • Yüksək və aşağı hava temperaturunun işçiyə mənfi təsirini öyrənin. • Yanğın təhlükəsinin aradan qaldırılması yollarını öyrənin. • İş yerinin az işıqlandırılmasının acı nəticələrini diqqətinizdə saxlayın.
2. İşçinin fərdi təhlükəsizlik texnikası tələblərinə dair təlimatlandırılması	• Görülən əməliyyatların təyinatı və mahiyyəti, onların digər iş növləri ilə əlaqəsini öyrənin. • İstifadə olunan avadanlığın quruluşu, təhlükəsizliyini təmin edən qabaqcıl tədbirləri öyrənin. • Görülən əməliyyatların təhlükəsizlik qaydaları və üsullarını öyrənin. • Fərdi mühafizə vasitələrindən istifadə qaydalarını öyrənin. • Sancma və digər xəsarətlər zamanı ilk tibbi yardımın göstərilməsi üsullarını öyrənin və işinizə tətbiq edin.
3. Sancma və allergik reaksiyalar zamanı qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi	• Arı sancması və arıçılıq məhsullarına allergik reaksiyası olanların bu sahədə işləyə bilməmələrini diqqət mərkəzində saxlayın.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 3

Sual 1. Əməyin mühafizəsi nə deməkdir?

- A) İnsanın əmək qabiliyyətinin qorunub saxlanması;
- B) Hüquqi tədbirlərin məcmusu;
- C) Təşkilati-texniki tədbirlərin məcmusu;
- D) Sanitar-gigiyenik tədbirlərin məcmusu;
- E) İnsan sağlamlığı və əmək qabiliyyətinin qorunub saxlanmasına istiqamətlənən hüquqi, təşkilati-texniki və sanitar-gigiyenik tədbirlər məcmusu.

Sual 2. Xidməti heyətə nə təsir edə bilər?

- A) İsti hava şəraiti;
- B) Soyuq hava şəraiti;
- C) Arıların qıcıqlanması;
- D) Zərərli istehsal amilləri;
- E) Süzüm.

Sual 3. Kimlərin arı və arıçılıq məhsulları ilə işləməsinə icazə verilmir?

- A) Əlilliyi olanlar;
- B) Diplomu olmayanlar;
- C) Arı və arıçılıq məhsullarına allergik reaksiyası olanlar;
- D) Orta yaşlı insanlar.

Sual 4. Hansı halda işləmək qadağan olunur?

- A) Yemək yeyərkən;
- B) Danışarkən;
- C) Fərdi mühafizə vasitələri olmadıqda;
- D) Arılar məhsul gətirəndə.

Sual 5. Təhlükəsizlik baxımından nə qadağan olunur?

- A) Musiqiyə qulaq asmaq;
- B) Nasaz avadanlıqlardan istifadə etmək;
- C) Ədəbsiz danışmaq;
- D) Ana arının hərəkətini izləmək.

4. Arılarla işləyərkən davranış qaydaları

İstehsalat maraqları baxımından arı ailələrinin həyat fəaliyyətini tənzimləmək, həmçinin onun inkişaf və məhsuldarlığı üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədi ilə ailənin vəziyyət və şəraiti ilə tanış olmaq lazımdır. Arı ailələrinin vəziyyətinin müəyyən edilməsi tədbirlərindən biri də ailənin yuvasına baxış keçirilməsidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, hər dəfə ailəyə baxış keçirilərkən onun yuvası müəyyən dərəcədə (qismən və ya tam) yığılıb-söküldükdə ailənin normal fəaliyyəti pozulur, arılar qıcıqlanır və öz funksiyalarını yerinə yetirməkdən yayınır. Nəticədə arı ailəsinin inkişaf sürəti və məhsuldarlığı azalır. Bundan başqa əsasən əlverişsiz hava şəraitində yuvanın sökülməsi ilə yanaşı, arı ailələrinə baxışın keçirilməsi yuvanın temperatur rejimini azaldır, çox vaxt arı oğurluqları və hücumları, həmçinin yoluxucu xəstəliklərin yayılmasına səbəb olur. Arı ailələrinə baxış keçirilərkən arıçı çoxlu əl əməyi sərf edir, çünki bu günə kimi yuvanın yığılması ilə bağlı baxış keçirmə prosesi hələ mexanikləşdirilməmişdir. Bir çox hallarda işlək arıxanaların işinin məhsuldarlığını azaldan əsas səbəb özünü doğrultmayan ailələrə tez-tez baxışın keçirilməsidir.

Unutmayın ki, kiçik, həvəskar arıxanalar və ixtisaslaşdırılmış iri arıxana təsərrüfatlarında arı ailələrinə baxış keçirilməsinin məqsəd və vəzifələri fərqli olur. Həvəskar arıçı üçün ailəyə baxış keçirilməsi maraqlı bir məşğuliyyətdir, vaxtının xoş keçirilməsi, hətta işdən sonra bir istirahətdir. O, ailələrə ürəyi istədiyi qədər baxış keçirərkən sərf olunan vaxt, həmçinin ailənin inkişaf və məhsuldarlığına baxışın necə təsir göstərəcəyini nəzərə almır.

İri arıxana təsərrüfatı arıçısının qarşısında tamamilə fərqli məqsəd və vəzifələr durur. Ailəyə baxışın keçirilməsi onun əsas işidir və iş ilk növbədə yüksək gəlirli olmalı, həmçinin minimal əməyin sərf olunması ilə arı ailəsinin yaxşı inkişaf və yüksək məhsuldarlığını təmin etməyə istiqamətlənməlidir. Əgər həvəskar arıçı on dəqiqələrlə ana arının axtarışına vaxt sərf edər, neçə yumurta qoyduğu ilə maraqlanar, saatlarla çərçivələrdən mum və vərəmumu təmizləyər, həmçinin hər gün arılara oyadıcı yem verər və onu arıların necə seçdiyini müşahidə edərsə, arıxana təsərrüfatı arıçısı isə bu cür qeyri-səmərəli işə vaxtını sərf etməz. O, ana arını axtarmadan da onun yuvada olub-olmadığını müəyyən edə bilər, hətta həmin ailədə yaxşı artım və müxtəlif yaşlı sürfələrin olduğuna əmin olaraq ana arının keyfiyyətini müəyyən edə bilər.

Arıçılıq təsərrüfatlarının təcrübəsi bir daha təsdiqləyir ki, ailəyə baxış keçirilməsinin maksimum səviyyədə azalması və həvəskar üsullardan imtina edilməsi arıçının işinin məhsuldarlığının artırılması və qulluq olunan arı ailələrinin sayının artırılmasına xidmət edən mühüm vasitələrdən biridir.

Arı ailələrinə baxış keçirilərkən arıların cinsi xüsusiyyətləri, mövsümün vaxtı, hava şəraiti və bal yığımının xüsusiyyəti nəzərə alınmalıdır.

4.1. Baxış keçirərkən müxtəlif cinsli arıların davranışının xüsusiyyətləri

Müxtəlif növ arı ailələrinin yuvalarına baxış keçirilməsinə hazırlıq işləri və baxışın keçirilməsi fərqli olur. Nəzərə almaq lazımdır ki, Orta Rusiya arıları yüksək qəzəbliliyi ilə seçilir. Bu səbəbdən də bu cinsə baxışın keçirilməsinə hazırlıq işləri mürəkkəb olur, onlara baxış keçirilməsi isə çox vaxt aparır.

Orta Rusiya arıları qıcıqlandırıcı əşyalara çox kəskin şəkildə reaksiya verir, onlarda fəal müdafiə instinkti çox yaxşı inkişaf edib, yuvanın sökülməsilə isə baxışın keçirilməsi arıların həyat fəaliyyətini pozur. Onlar yuvadan çıxarılmış çərçivələrdə işini dayandırır və şandan saqqal formasında sallanır.

Buna baxmayaraq, Cənubi Rusiya arılarına nisbətən Orta Rusiya arılarının ana arısını tapmaq çox çətin olur. Orta Rusiya arı ailələrinə baxış keçirilərkən arıların sancmasının qarşısını alan tor və kostyum geyimləri, həmçinin tüstü körüyündən istifadə olunmalıdır.

Adətən cənub arıları nisbətən daha az qəzəbli olur, daxili qıcıqlandırıcılara o qədər də kəskin reaksiya vermir. Bozdağ Qafqaz arıları çox mehriban, İtaliya arıları nisbətən bir az hirsli olur. Bu cür ailələrə baxış keçirilərkən tor və tüstü körüyündən istifadə etməmək də olar. Pətəkdən götürülən şanın üzərində arılar nisbətən düz yerləşir və öz işini sakit davam edir. Ana arı yumurta qoymağı dayandırmır.

Qəzəblilik dərəcəsi və yuvanın sökülməsinə reaksiyasına görə Uzaq Şərq, Ukrayna çöl və Şimali Qafqaz dağları arıları Orta Rusiya, Bozdağ Qafqaz və Krain (karnika) arılarının arasında aralıq yer tutur. Kuban, Qafqaz və İtaliya arıları oğurluğa daha çox meyli olmaları ilə seçilir ki, bunu da arı ailələrinə baxış keçirilərkən, əsasən də bir arıxanada müxtəlif cinsli arılar olduqda nəzərə almaq lazımdır. Bu cür hallarda vaxtından əvvəl oğurluğun qarşısının alınması məqsədi ilə müəyyən tədbirlər görmək çətindir. Əsas odur ki, Orta Rusiya arılarına nisbətən Cənub növ arıları öz yuvalarını oğurluqdan daha yaxşı qoruyur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, arı cinsləri və hətta ayrı-ayrı arıxanaların hüduqları çərçivəsində müxtəlif arı ailələrində qəzəblilik və oğurluğa meyllilik eyni olmur. Nisbətən az oğurluq edən Bozdağ Qafqaz arıları və digər arı cinsi ailələrində olduğu kimi Orta Rusiya arılarının arasında da həm yalnız qəzəbli, həm də daha az qəzəbli arılara rast gəlmək olar. İrsi amillərdən başqa, arıların qəzəbliliyinə ətraf mühitdə baş verənlər də təsir edir. Yığımın birdən-birə dayandırılması, ananın ölməsi, erkəkləşmiş arıların olması, ailədə çoxlu uçan arının (əsasən də yaşlı) olması, pis hava şəraiti arı ailələrinin qəzəbliliyini artırır. Əksinə, gündüz vaxtları uçan arıların əksəriyyəti nektar və çiçək tozunun yığını ilə məşğul olduğu vaxtda yaxşı yığım, isti sakit hava və ailə normal vəziyyətdə olduqda ailələr daha az hirsli olur.

Həmçinin maraqlıdır ki, müxtəlif növ arılar tüstüyə fərqli cür reaksiya verir. Orta Rusiya arılarına tüstü daha çox "təsir edir", onları tüstü burumları ilə çərçivələrdən çıxartmaq rahat olar. Cənub arıları tüstüyə cavab olaraq nəinki qaçmır, hətta çox vaxtı yerlərində dayanaraq qarınıqlarını sancma tikanı ilə birlikdə yuxarı qaldırır.

4.2. Arı ailələrinə baxış keçirmək

İri arıxanalarda nəinki arı ailələrinin baxış keçirilməsini minimum həddə çatdırmaq və baxış keçirmə üslublarından əlverişli istifadə etmək, hətta zəruri avadanlıq və alətləri əvvəlcədən yaxşı hazırlamaq lazımdır (Şəkil 4.1). Mövsümün əvvəlində tüstü körüyü, üz toru, iş geyimi, iş qutuları, çərçivələrin köçürülməsi üçün nəzərdə tutulan qutular, yem təknələri, arıçılıq iskanəsi, əlzyuyun, dəsmal, sabun, dezinfeksiya maddələri, arıçılıq qeydləri üçün nəzərdə tutulan jurnal, nəzarət pətəkləri üçün tərəziləri hazırlamaq lazımdır. Eyni zamanda arıçılığın fəal mövsümü ərzində arı ailələrinə qulluq üçün vaxtı-vaxtında zəruri sayılan təmir işlərinin görülməsi, avadanlıq və alətlərin hazırlanması çox vacib hesab olunur:

Bunlara

- Süni şanla olan çərçivələr;
- Hörülmüş şanlar (boş, güləm və balla olan şanlar);
- Arıların yemlənməsi üçün şəkər;
- İstiləşdirici materiallar və başqaları aiddir.

Arı ailələrinə baxış keçirilərkən çalışmaq lazımdır ki, imkan daxilində arıların fəaliyyətinə az mane olasınız ki, arılar qəzəblənməsin və az sancsın. Kölgədə havanın temperaturu 11-12° C olduqda yuva söküləklə ailəyə baxış keçirilməsi olar. Yığım, isti və aydın hava olduqda arılara baxış keçirilərkən onlar az narahat olur. Yazda günün ən isti vaxtları arılara baxış keçirilməsi məsləhətlidir, əsasən bal yığımı dayandırıldıqda yayın sonu səhər-səhər və ya günün sonu (soyuq vaxtlarda) ailəyə baxış keçirin. Baxış keçirməmişdən əvvəl xalat, daha yaxşısı isə açıq parçadan iş kombinezonu geyməyiniz məsləhət görülür. Nəzərə almaq lazımdır ki, bəzi yun parça, tünd rəngli geyim, kəskin iy və hərəkətlər arıları qıcıqlandırır, həmçinin onları sancmağa sövq edir.

Arıların təlimi üçün tüstüdən istifadə edin, onun təsiri altında arılar balı çinədana yığır, məhz bundan sonra arılar daha az qıcıqlanır və az sancır. Tüstüyə bu cür reaksiya onunla izah olunur ki, yabanı arılar meşədə yaşayırdı, orada isə tüstü yanğının əlaməti hesab olunurdu.

Tüstünün təsiri altında yem yığımı instinkti arı cinsinin saxlanması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki instinkt ilk günlərdə arılara yeni yerdə qalmaq və yuvasını hörməyə imkan verirdi. Tüstünün alınması üçün qurumuş ağac qırıntıları və ya dana təzəyi yandıraraq tüstü körüyündən istifadə edin. Meşə bölgələrində qovğa göbələyindən istifadə edin. Xəzin köməyi ilə tüstünü arıların üstünə istiqamətləndirin.

Fəal arı mövsümü başlanmamışdan əvvəl tüstü körüyü üçün lazımi miqdarda yanacaq materialı hazırlayın və qurudun (çürüntü, təzək). Tüstü körüyünün yandırılması üçün əvvəlcədən talaşanı doğrayın və qurudun (Şəkil 4.2). Bütün bu materialları xüsusi qutu, çardaqda saxlayın.

4.3. Arı ailələrinə baxış keçirilmə texnikası

Ailəyə baxış keçirilməmişdən əvvəl tüstü körüyünü yandırın. Bunun üçün silindrik gövdəyə bir az quru talaşa qoyun və yandırın. Onlar yandıqdan sonra ora çürüntü tökün və xəzlərin asta hərəkəti ilə odu qoruyub saxlayın. Çürüntü yandıqdan sonra tüstü körüyünü ağzına kimi doldurun. Yanğını söndürmək lazım gəldikdə tüstü körüyünü böyrü üstə qoyun.

Şəkil 4.1. Müxtəlif növ arı ailələrinə baxış keçirmək

Şəkil 4.2. Tüstü körüyünün hazırlanması

Odun qarşısını almaq məqsədi ilə xəzdən istifadə edin. Xəzi basarkən tüstü körüyü yandığı vaxt oradan tüstü burumları çıxır (tüstü ilə birlikdə qıgılcımlar çıxmamalıdır). Tüstü körüyündən istifadə edərkən fasilələrlə onu xəz lövhələrinə birləşən qarmaq vasitəsi ilə açıq pətəyin arxa divarları və ya işçi qutusunun divarlarına asın.

Baxışdan öncə uçuş bacasından içəri bir neçə dəfə tüstü verilməlidir. Bu halda arılar narahat olmur (Şəkil 4.3).

Arı ailələrinə baxış keçirilərkən bacanın qarşısında durmayın, çünki bu, arıların uçuşu və uçuşdan qayıdarkən yollarına mane olur və onları qıcıqlandırır. Pətəyin yan tərəfində durun (gün düşən yerdə durmaq daha məsləhətlidir). Bu cür vəziyyətdə işıq çıxarılan çərçivələrin üzərinə düşəcək və onlara baxmaq rahat olacaq. Ailəyə baxış keçirilməsi üçün ilk növbədə pətəyin qapağını çıxardın. Qapağı pətəyin çöl yan tərəfi, divara söykəyərək üzüqoylu qoymaq məsləhətlidir. Sonra isə yastıqçanı qaldırın və pətəyin qapağına qoyun (Şəkil 4.4).

Şəkil 4.3. Uçuş bacasına tüstünün verilməsi

Şəkil 4.4. Pətəyin açılması

Pətəyin yastıqçası və üst istiləşdirici materiallarını çıxartdıqdan sonra tavanın küncünü qaldırın (taxta lövhələr və ya parçanın köməyi ilə) və arıları şanların üst hissəsindən qovmaq üçün tüstü burumlarını açıq çərçivələrdən içəri buraxın. Əgər arılar çox qəzəblənsə və ya arılara baxış əlverişsiz hava şəraitində keçirilərsə, pətəyi açmamışdan əvvəl birbaşa bacanın üstünə tüstü burumlarını buraxın. 30-40 saniyədən sonra ailəyə baxış keçirin.

Yuvaya baxış keçirilərkən bütün çərçivələri birdən açmayın, iki-üç çərçivəni açın. Onlara baxış keçirildikdən və yenidən pətəyə qaytarıldıqdan sonra növbəti çərçivələrə keçin, əvvəlkiləri isə parça və ya tavan lövhəsi ilə örtün (Şəkil 4.5).

Şəkil 4.5. Pətəyə baxış keçirilərkən

Baxış keçirilən çərçivəni pətəyin üstündə şaquli istiqamətdə qoyun. Əgər ailəyə baxış keçirilərkən çərçivələrdən ana və ya digər arılar düşərsə, onlar yerə yox, yuvaya düşəcək, yəni itməyəcək (Şəkil 4.6). Şanlar üfüqi istiqamətdə olduqda isə, əsasən də isti havada yeni hörülmüş şanlar əyilə, çatlaya və çərçivədən düşə bilər, təzə nektarın damcıları isə şanların üst tərəfindən qovuqcuculardan süzülə bilər. Bəzən isə yaxşı bərkidilməmiş sayrım da düşə bilər.

Şəkil 4.6. Pətəkdən çərçivəni çıxardıb baxarkən

Pətəyin hər iki tərəfindən 3-4 santimetr boşluq olduqda oradan çərçivəni çıxartmaq rahat olur. Boşluğu əmələ gətirmək üçün yan tərəfdə yerləşən istiləşdirici materialları çıxardın və arakəsmə taxtanı kənara qoyun. Baxış keçirilməsi lazım olan çərçivəni

yuvanın əmələ gələn boşluğuna qoyun, sonra isə pətəkdən çıxardın. Əgər pətək çərçivələrlə tam doludursa, əvvəlcədən iskanənin köməkliyi ilə bir-iki çərçivəni dartıb çıxardın, sonra isə baxış keçirdikdən sonra müvəqqəti olaraq daşınan qutuya qoyun. Yuvaya baxış keçirilməsini bitirdikdən sonra bu çərçivələri köhnə yerlərinə qoyun. Əgər ana arını axtarmaq lazım gələrsə, arıların təlaşlanmaması və şanlardan düşməməsi üçün az tüstü vermək lazımdır. Bu cür halda diqqətlə və ardıcıl olaraq bütün çərçivələrə baxış keçirmək lazımdır. Çox vaxt mayalanmış ananı yeni yem olan çərçivələrin üzərində tapmaq olar.

Yuvadan bir neçə çərçivə çıxartmaq lazım gələrsə, onda arılarla olan çərçivələri çıxardın və qapağı bağlı qutuda müvəqqəti olaraq saxlayın. Yuvanı yığdıqdan və baxış keçirildikdən sonra ayırıcı taxta ilə yuvanın künc çərçivəsi arasında olan boş sahəyə həmin çərçivələrdən arıları sirkələyin. Bunun üçün çıxarılması nəzərdə tutulan çərçivəni iki əllə küncələrindən tutun, yarıya kimi pətəyə salın və bir neçə qısa kəskin hərəkətlə arıları çərçivədən sirkələyin. Analıq olan şanlardan arıları sirkələmək olmaz, çünki kəskin hərəkətlərlə ana sürfə və puplarını zədələmək olar. Bu cür çərçivələrdən arıları çox ehtiyatla fırça və ya süpürgə ilə süpürmək lazımdır.

4.4. Yığımsız vaxtda arı ailələrinə baxışın keçirilməsi

Oğurluq hallarına yol verilməməsi üçün arılara çox ehtiyatla baxış keçirin. Yığım olmadıqda oğru arılar nəinki baca, hətta pətəklərin yarıqlarından keçməyə çalışır, onlar pətəyin hər bir tərəfində dövr edərək ora keçməyə cəhd edir (Şəkil 4.7). Əgər bunun qarşısını alan heç bir tədbir görülməzsə, arı oğurluqları nəzərə çarpmadan baş verəcək, sonra isə bir çox ailələrə yayılacaq və arıxanaya böyük ziyan vuracaq. Oğru arıların pətəyə keçməsi cəhdi keşikçi arıları narahat edir, onlar bacanın yaxınlığında oğru arılarla dava edir, nəticədə isə arılar bir-birini sancır. Əgər hər hansı səbəbdən ailə oğru arılarla tam mübarizə etmirsə, oğru arılar pətəyə keçəcək və balı yığdıqdan sonra pətəkdən uzaqlaşacaq (pətəkdən çıxan oğru arı tutulsa və onun qarıncığına basılrsa, sorucu ağız aparatından bal damcısı çıxacaq).

Arı oğurluğunun qarşısını almaq daha rahatdır, nəinki bu fəlakətlə mübarizə etmək. Bunun üçün arıxanada güclü ailələr saxlanılmalı, çətinliyi olan ailələr isə təcili olaraq düzəldilməlidir (anasız, zəif ailələr). Bal çərçivələri, digər yem və bal ətri gələn hər bir şeyi arıların keçə bilmədiyi yerə qoyun. Yığımsız vaxtda ailənin gücündən asılı olaraq bacaları 2-6 santimetrə kimi qısaldın. Pətəkdə olan bütün yarıqlar və onların hissələrinin birləşdiyi yerləri yaxşı bağlayın. Ailənin uçuşu qurtardıqdan sonra axşam vaxtı ailəyə yem verin, yem qırıntılarını isə pətəyin divarları və yerdə saxlamaq olmaz.

Yığım olmadıqda arıların uçuşu zəif olduğu bir vaxt, axşam vaxtı ailəyə baxış keçirmək daha yaxşıdır. Bunun üçün gündüz vaxtlarda cuna və ya tor divarları olan xüsusi çadırlardan istifadə edin.

Görülən tədbirlərə baxmayaraq, arılar tərəfindən bal oğurluğu baş verərsə, hücumə məruz qalan ailənin bacasını elə ölçülərə kimi qısaldırlar ki, oradan yalnız 1-2 arı keçə bilsin.

Güclü yığım birdən-birə dayandırılarsa, əsasən də arı oğurluğuna qarşı heç bir lazımı tədbir görülmədiyi halda, bu, çox təhlükəli nəticələrə gətirib çıxara və kütləvi hücumə da keçə bilər. Bu cür olduğu təqdirdə kütləvi hücumə məruz qalan arıxananın ailələrini təcili olaraq köçürməyə hazırlayın, həmçinin arıxanadan 4-5 kilometr uzaqlıqda yerləşən, az da olsa, yığım olan yerə gecə vaxtı köçürmək lazımdır.

Şəkil 4.7. Oğru arıların pətəyə basqın eləməsi

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Arılara baxış keçirilməkdə peşəkar və həvəskar arıçıların məqsəd və vəzifələrini araşdıraraq öyrənin.
2. Baxış keçirmək üçün müxtəlif cinsli arıların (Orta Rusiya, Cənubi Rusiya, Kuban, Qafqaz, İran və İtaliya arı cinsləri) davranış xüsusiyyətlərini diqqət mərkəzində saxlayın.
3. Arı ailələrinə baxış keçirilməsinə başlamazdan əvvəl baxış keçirmənin texnikasını mənimsəyin.
4. Hansı hava şəraitində arılara baxış keçirilməsinin məqbul olduğunu öyrənin.
5. Arı oğurluğunun qarşısını almağın yolunu öyrənin.

Praktiki tapşırıqlar və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Tez-tez baxış keçirilən ailələrin durumuna diqqətin artırılması	• Ailənin normal fəaliyyətinin pozulmasına diqqət edin. • Ailənin qıcıqlanaraq öz funksiyalarını yerinə yetirməkdən yayınmasına diqqət edin. • Ailənin inkişaf sürəti və məhsuldarlığının azalmasına diqqət edin. • Ailədə temperatur rejiminin dəyişməsi ilə əlaqədar iş keyfiyyətinin aşağı düşməsinə nəzərinizdə saxlayın. • Arı oğurluqları və hücumlarının baş verməsinə diqqəti artırın. • Yoluxucu xəstəliklərin yayılması üçün şəraitin yaranmasını yaddan çıxarmayın.
2. Arı ailələrinə baxış keçirilməsinin texnikasının mənimsənilməsi	• Baxışdan əvvəl bütün alət və ləvazimatları hazırlayın. • Kölgədə temperatur 11-12 dərəcə Selsi olduqda arıya baxmağın məqbul olduğunu nəzərə alın. • Yaz və yayda baxış keçirməyin səmərəli vaxtını öyrənin və bunu diqqətinizdən yayındırmayın. • Arıların təlimi üçün tüstüdən istifadə etməyi unutmayın. • Çərçivələrin hissə-hissə açılmasına diqqət edin. • Arıları güclü qıcıqlandıra biləcək bütün əməliyyatları baxışın sonunda icra etməyə çalışın.
3. Yığımsız vaxtda ailəyə baxışın keçirilməsi	• Arı oğurluğunun səbəblərini öyrənin. • Arı oğurluğu ilə mübarizə aparmağa yox, qarşısını almağa çalışın. • Əgər tədbirlərə baxmayaraq, oğurluq və hücum baş verirsə, ehtiyat və ailələri bir-birindən qoruma tədbirlərini həyata keçirməyi unutmayın.

4. Baxış keçirərkən müxtəlif cinsli arıların davranışının nəzərə alınması	• Baxış keçirərkən Orta Rusiya arılarını diqqətinizdə saxlayın. • Bu cinsdən olan arılarla işləyərkən tor və kostyumdan istifadə etməyi unutmayın. • Onlarla müqayisədə Bozdağ Qafqaz arı cinsinin xüsusiyyətlərini öyrənin. • Arı cinsləri və hətta ayrı-ayrı arıxanaların həddləri daxilində qəzəblilik və oğurluğa meyilliliyin eyni olmamasını öz təcrübənizdə nəzərə alın. • Müxtəlif cins arıların tüstüyə fərqli reaksiya vermələrini diqqətinizdə saxlayın.
--	---

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 4

Sual 1. Hansı məqsədlə arı ailəsinə baxış keçirilir?

- A) Bal çıxartmaq üçün;
- B) Maraq üçün;
- C) Arı ailəsinin vəziyyətini müəyyən etmək üçün;
- D) Ailədə arının sayını müəyyən etmək üçün.

Sual 2. Ailəyə baxışın keçirilməsini:

- A) Azaltmaq lazımdır;
- B) Artırmaq lazımdır;
- C) 1 ayda 1 dəfə baxmaq lazımdır;
- D) Hər gün baxmaq lazımdır.

Sual 3. Orta Rusiya arıları:

- A) Sakit, mehriban olur;
- B) Mehriban olmur;
- C) Sahibini daha tez tanıyır;
- D) Heç bir hərəkətlə hesablaşmır.

Sual 4. İtaliya və Qafqaz arıları:

- A) Oğurluğa meyilli olur;
- B) Oğurluğa meyilli olmur;
- C) Dəlisov olur;
- D) İsanı sancmır.

Sual 5. Ailəyə baxış keçirilməsi rahatdır:

- A) Yaxşı havada;
- B) Soyuq havada;
- C) Küləkli havada;
- D) Günün qızmar vaxtında.

Sual 6. Tüstü arılara necə təsir göstərir?

- A) Qıcıqlandırır;
- B) Əsəbləşdirir;
- C) Sakitləşdirir;
- D) Hücuma sövq edir.

Sual 7. Ailəyə baxış keçirilərkən cərcivəni necə saxlamaq lazımdır?

- A) Necə istəsən;
- B) Başlaşağı;
- C) Üfüqi istiqamətdə;
- D) Şaquli istiqamətdə.

Sual 8. Ananı axtararkən yaxşı olar ki:

- A) Tüstüdən çox istifadə edəsiniz;
- B) Tüstüdən az istifadə edəsiniz;
- C) Tüstüdən istifadə etməyəsiniz;
- D) 1-2 dəfə istifadə edəsiniz.

Sual 9. Yığım olmadıqda ailəyə nə vaxt baxış keçirilməsi lazımdır?

- A) Səhər-səhər;
- B) Nahar vaxtı;
- C) Səhərdən axşama kimi;
- D) Səhər-axşam.

Sual 10. Yığimsız vaxtlarda bacaları lazımdır:

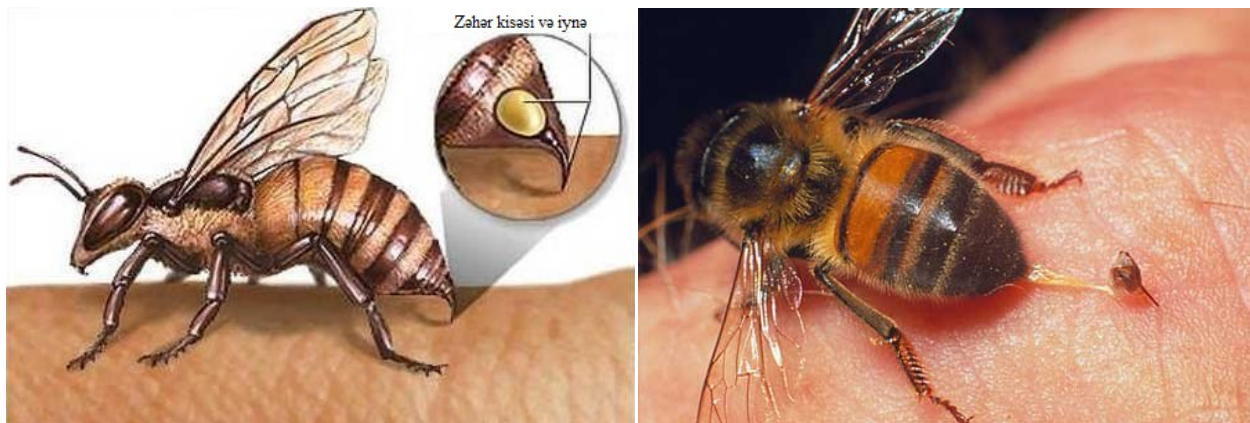
- A) Qısaltmamaq;
- B) Qısaltmaq;
- C) Bağlamaq;
- D) Torla örtmək.

5. Arı sancması zamanı ilk yardımın göstərilməsi

Arı zəhəri (apitoksin) - insan orqanizminin bütün sistemi - ürək-damar, sinir, həzm, endokrin sisteminə güclü təsir göstərən maddədir. Zəhərin təsiri sancmanın yeri və sayı, orqanizmin fərdi həssaslıq xüsusiyyətləri, insanın yaşı və sağlamlıq vəziyyətindən asılıdır.

Ağırliq dərəcəsinə görə apitoksinə qarşı yerli və ümumi reaksiya ola bilər: yüngül, orta və ağır. Bundan başqa, insanlarda zəhərli və allergik reaksiya ola bilər.

Sağlam insanların əksəriyyəti eyni vaxtda 5-10 sancmanı asanlıqla keçirdirlər (Şəkil 5.1). Belə hallarda qızdırma, ağrılar, qızartılar, şişlər, hərəkətin artması, sancma yerində gicişmə ilə müşahidə olunan yerli iltihab reaksiyası yaranır. Sancma zamanı şiş selikli qışa və dərialtı yağ toxumalarında daha çox yayılır. Ağız boşluğuna sancmalar qırtlaqda sürətli şiş və boğulmaq əlaməti ilə müşahidə olunur.

Şəkil 5.1. Arının sancması

Birdəfəlik sancmalar zamanı zəhər ya hiss olunur və ya zəif hiss olunur. İstisna olmayaraq bütün insanlarda 200-300 arının sancması ümumi zəhərli reaksiya verir, onun kliniki əlamətləri isə ümumi zəiflik, başgicəllənmə, ürəyin tez-tez döyünməsi, bədən hərəkətinin artması, tərləmə, ağızda quruluq, ürəkbulanma, qaytarma, qatı ağız sulanması, ishal, yerli böyük şiş (5 santimetrdən böyük), daxili orqanlarının spazmaları ilə əlaqəli olan pozğunluq, skelet əzələlərinin qıc olması, hissiyyatı itirmək, qarabasma, qan sistemi tərəfindən eritrositlərin ayrılması, dəri altında qanaxmalar və qansızmalarına səbəb olan qan laxtalanmasının aşağı düşməsi ilə müşahidə olunur.

Ölümə səbəb olan kütləvi sancmalar - baş, boyun, ağız boşluğu və qan damarlarına 500-dən çox və ya tək-tək sancmalar xüsusi təhlükəlidir.

Zəhərli sancmadan fərqli olaraq allergik reaksiyanın immunoloji mexanizmləri var, bu reaksiya 1-2 arının sancmasından sonra yaranır, sürətlə inkişaf edir və kliniki əlamətləri ilə fərqlənir.

Arıların sancmalarına olan allergik reaksiya ağır və tez keçən növlərə bölünür, yəni sancmadan bir neçə gün (10 günə kimi) sonra daxili orqanları, mərkəzi sinir sisteminin zədələnməsi və damarların iltihabı ilə müşahidə olunur.

Tez keçən allergik reaksiyanın kliniki əlamətlərini ağırliq dərəcəsinə görə üç qrupa bölmək olar:

- Birinci allergik reaksiyanın yüngül dərəcəsi - əsasən dəridə (qızartı, şiş, gicişmə), hərarətin qalxması, ümumi narahatçılıqla müşahidə olunur;
- İkinci allergik reaksiyanın orta dərəcəsi - daxili orqanların güclü əzələlərinin spazması ilə bağlı olan pozğunluqlardır ki, onlar da öz növbəsində kliniki olaraq hava çatışmazlığı, qarnın aşağısı və qarında olan ağrılar, ürəkbulanma, qorxu hissi ilə müşahidə olunur;

Üçüncü allergik reaksiyanın ağır dərəcəsi - sürətlə inkişaf edir, kliniki əlamətlərindən ağır formada damar zəifliyi, damar təzyiqinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi, huşsuzluq, öz-özünə işəmə və s..

Vaxtı-vaxtında köməklik göstərilməzsə, boğulmaq, beynin şişi, kəskin ürək çatışmazlığı və ya ağ ciyərin şişməsindən insan ölə bilər. Yerli reaksiyalar az olur və ya heç olmur.

Sancmadan zərər çəkmiş şəxsə kömək aşağıdakı qaydada aparılmalıdır: zəhərli kisəciklə birlikdə sancma tikanını (yaxşı olar ki, tiyə ilə olunsun) çıxardın və yaranın ətrafında olan dərinə zəhər çıxana kimi sıxın; sancma yerini (70-96 faizlik) təmizlənmiş spirt və ya turş manqan kalium məhlulu ilə təmizləyin. Naşatır spirti (ammonyak məhlulu), yod tinkturası, spirtli kalendula tinkturasından da istifadə etmək olar.

Xalq təbabəti ilə müalicə etmək məqsədi ilə cəfəri, sirkəli su və ya soğan dilimlərini sirkəyə salaraq istifadə etmək olar. Ayrıan, qatıq içmək vacibdir. Həmçinin zəhəri yaxşı çəkmək və şişi azaltmaq üçün sancma yerinə şəkər, bal və ya qatıq qoymaq olar. Sonra isə sancma yerinə buz və ya soyuq bir şey qoyun. Şişlər və dərinin ağrıyan yerlərinə borat turşusundan olan məhlulu qoyun (1 stəkan suya 1 çay qaşığı). Tərkibində kalendula, spirt və lanolin olan xüsusi maz ağrını kəsərək və xoşagəlməz hissləri götürərək yaxşı təsir göstərir. Eyni zamanda antiqistamin dərmanları qəbul etmək də məsləhətlidir (dimedrol, suprastin, taveqil, diazolin).

Arı sancması zamanı spirtli içkilər içmək qəti qadağandır, çünki onlar zəhəri canına çəkir və şişləri artırır. Sancma yerini masaj etmək olmaz. İsti maye qəbul etmək məsləhətlidir (məsələn, yaxşı şirin çay).

Ağır hallarda ürək-damar və sinir sistemləri tərəfindən yaranan təhlükəli simptomlar zamanı zərərçəkəni çarpayuya uzandırmaq lazımdır, dilin qatlanması və hava çatışmazlığının qarşısını almaq üçün başı böyrü üstə çevirmək və alt çənəni saxlamaq lazımdır.

Kəskin allergik reaksiyalar zamanı dərialtı 0,5 millilitr 0,1 faizlik adrenalin hidroxlorid və ya 1 millilitr 5 faizlik efedrin hidroxlorid məhlulu vururlar.

Ürək çatışmazlığı zamanı dərialtı kordiamin, kofein vururlar. Sinir sisteminin pozulması zamanı sakitləşdirici dərmanlar və yuxu dərmanları (brom, lüminal, sibazon) təyin edirlər.

Arı zəhəri ilə ağır zəhərlənmə hallarında xəstəxanada həkim tərəfindən müalicəvi tədbirlər görülür.

Cücə sancmalarına qarşı həssas olan insanlar, həmçinin ağır ürək-damar, böyrək, diabet, bronxial-astma xəstəlikləri olan şəxslər, həmçinin dəri reaksiyalarına həssas olan insanlar arılardan uzaq olmalıdır və həmişə onların özlərində antiqistamin dərmanlar olmalıdır.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Arı zəhəri (apitoksin) haqqında ətraflı məlumatlara yiyələnin.
2. Arı sancmalarının kliniki əlamətlərini öyrənin ki, təhlükəni öncədən görə biləsiniz.
3. Tez keçən allergik reaksiyaların klinik əlamətlərini öyrənin ki, iş prosesində təhlükənin öhdəsindən gələ biləsiniz.
4. Sancmadan zərər çəkmiş şəxsə kömək göstərməyin qaydalarını mənimsəyin.
5. Arı sancması zamanı xalq təbabəti ilə müalicəyə diqqət edin. Bu, arıçı üçün vacibdir.
6. Ağırlaşdırıcı hallar baş verərkən peşəkar tibbi yardıma qədər xəstəyə qulluq etməyin yollarını öyrənin.

Praktiki tapşırıqlar və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Sancma zamanı apitoksinə qarşı reaksiyaların öyrənilməsi	• Yüngül reaksiyaların əlamətlərini öyrənin. • Orta reaksiyaların xüsusiyyətlərini öyrənin. • Ağır reaksiyalar və onların fəsadlarını öyrənin.
2. Birdəfəlik sancmalar (200-300 arı sancması) zamanı əmələ gələn zəhərli reaksiyaların klinik əlamətlərinin öyrənilməsi	• Zəiflik, başgicəllənmə, ürəyin tez-tez döyünməsi, hərarətin artması və tərləmə, ağızda quruluq, ürəkbulanma, qaytarma, qatı ağız sulanması kimi əlamətlərin qarşısının alınması üçün məlumatlar toplayın və təqdimat hazırlayın. • Diametri 5 santimetrdən böyük olan şiş, daxili orqanların spazmaları ilə əlaqəli olan pozğunluq, skelet əzələlərinin qıc olması, hissiyyatı itirmək, qarabasma kimi əlamətləri yoldaşlarınızla müzakirə edin. • Qan laxtalanmasının aşağı düşməsinə diqqət edilməli və müvafiq tədbirlər görülməlidir.
3. Sancmadan sonra allergik reaksiyaların klinik əlamətlərinin müəyyən olunması	• Dəridə qızartı, şiş, gicişmə, hərarətin qalxması, ümumi narahatçılıqla müşahidə olunan əlamətləri öyrənin. • Daxili orqanların əzələlərinin spazması ilə bağlı olan hava çatışmazlığı, qarın ağrıları, ürəkbulanma, qorxu hissi ilə müşahidə olunan əlamətləri diqqətinizdə saxlayın. • Təzyiqin sürətlə aşağı düşməsi, huşsuzluq və s. ilə müşahidə olunan əlamətlərə nəzər yetirin.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 5

Sual 1. Arı sancması zamanı ilk yardım nə üçün lazımdır?

- A) Arıçı işini sona çatdırmaq üçün;
- B) Narahatçılıq olmasın;
- C) Zərərçəkəni peşəkar tibbi xidmətə çatdırmaq üçün;
- D) İş yoldaşları ilə xudahafizləşmək üçün.

Sual 2. Arı sancmalarına qarşı reaksiyanın (ümumi, yerli) hansı əlamətləri olur?

- A) Qaşınma;
- B) Qusma;
- C) Başgicəllənmə;
- D) Yüngül, orta və ağır.

Sual 3. Ağız boşluğunu sancma nə ilə nəticələnir?

- A) İnsanın əhvalı açılır;
- B) Qırtlaqda sürətli şiş və boğulma əlaməti ilə;
- C) İnsanın əhvalı korlanır;
- D) Başgicəllənmə yaranır.

Sual 4. Arının sancması insan həyatı üçün necə təhlükəlidir?

- A) İnsan əlil ola bilər;
- B) Yeməkdən imtina edə bilər;
- C) Ölə bilər;
- D) Yaddaşını itirə bilər.

Sual 5. Arıların sancması zamanı hansı dərmanları qəbul etmək lazımdır?

- A) Antiqistamin dərmanlar;
- B) Antibiotiklər;
- C) Qrip əleyhinə dərmanlar;
- D) Ağrıkəsici dərmanlar.

6. İşin gigiyenası və xüsusi geyim

Arıcının gigiyenası bədən, əl, geyim, istehsalat və xidməti otaqların təmiz saxlanılmasından ibarətdir. Əllərin təmizliyi arıcını infeksiyon, mədə-bağırsaq və dəri xəstəliklərindən qoruyur. Ailəyə baxış keçirildikdən əvvəl və sonra ilıq su və sabunla əllərinizi təmiz yuyun. Əsasən, göbələk xəstəliklərinə (aspergilyoz və başqaları) yoluxan ailələrə baxış keçirilərkən çox ehtiyatlı olmalısınız, aldığınız nəfəslə nəfəs yollarına xəstəliklərin sporları düşür, bu da ağ ciyərin qanqrenasına səbəb ola bilər. Profilaktika üçün arıçı ağız və burnunu bağlayan cuna sargısı geyinməlidir. Tərin iyi arıları əsəbləşdirir və onlar arıcını sancır.

Arıçı günəşin şüalarının qızmasından özünü qorumaq üçün yayda təmiz ağ xalat və kənarları enli olan ağ papaqda işləməlidir. Arıxanada dərman qabı və əlüzyuyan olmalıdır. Arıları ürkütmək üçün tasa bir neçə qram kerosin tökün.

Arıçı arılarla işləyərkən xüsusi geyimdən (xələt, kombinezon, gödəkçə) ("Arı ailələrinə qulluq zamanı təhlükəsizliyin əsasları" mövzusunda bax.) istifadə edir.

Arıcının geyimi ağ, boz, göy rəngli xüsusi parçadan tikilir. O, bədənə rahat oturmalı, hərəkət zamanı ilişməməlidir. Bu cür geyimdə orqanizm qızdırır və az tərləyir.

Geyimi qara rəngli, əsasən də yun və ya digər tüklü parçadan tikmək olmaz, çünki arılar orada dolaşır, bu, onları əsəbləşdirir və onlar dolaşıqdan çıxdıqdan sonra arıcını sancır.

Yaxa və köynəklərin qol köbəsi bərk bağlanmalıdır ki, arılar ora keçməsin və arıcını sancmasın. Qollar bağlanmazsa, onların uclarına dartılan rezinlər vurulmalı və ya ucları tikilməlidir. Bu cür hallarda rezin qolçaqların istifadə edilməsi məqsədəuyğun hesab olunur. Şalvara rezin salın və ya uclarını tiki.

Arıcının geyimi təmiz olmalıdır, gigiyena və sanitariya tələbləri, həmçinin arıların yoluxucu xəstəlikləri ilə mübarizəyə qarşı qaydalara cavab verməlidir.

Əsasən yığımsız vaxtı arıların arıcının baş, üz və boynunu sancmaması üçün arıçılar mütləq üz toru geyinməlidir. Yalnız lazım olan vaxt üzünüzü torla bağlayaraq digər vaxtı onsuz da işləyə bilərsiniz.

Arıxanada arıların xəstəliklərinə qarşı, həmçinin arıçıya ilk tibbi yardımın göstərilməsi üçün içində əsas tibbi, infeksiyaya qarşı və digər dərmanlar və avadanlıqlarla dolu olan dərman qabı olmalıdır.

Arıxanada dərman qabı üçün ağzı bağlanan ayrıca şkafl olmalıdır. Şkaflın qapısında dərmanların siyahısı və onlardan qısa istifadə qaydaları asılmalıdır.

Arıxana işçilərinə ilk yardımın göstərilməsi üçün arıxanada dərman qabında aşağıdakı dərman və ləvazimatlar olmalıdır: norsulfazolnatrium, sulfantrol, penisillin, sanazin, streptomisin, yod tinkturası, sink mazı, karbon sodası, sabun, yanıqlar üçün maz, piramidon, öskürək və qripə qarşı dərmanlar, vazelin, bintlər, pambıq və kompres kağızı.

Arıların müalicəsi və arıxana avadanlığının dezinfeksiyası üçün metilsalisilat, skipidar, kükürd, benzin, formalin, susuzlaşdırılmış soda, əhəng, əhəngli su, denaturatlaşdırılmış və naşatır spirti, sirkə turşusu və ya essensiya, xlorlaşdırılmış əhəng, əczaxana tərəzisi, tozlandırıcı cihaz, lehim lampası, sınaq borusu, menzurka olmalıdır. Müalicəvi və dezinfeksiyaedici dərmanları kip bağlı bankalarda üzərində "dərmanlar" yazılan yazısı olan quru və soyuq yerdə saxlamaq lazımdır.

Arıların köçmə müddəti ərzində hər bir arıcıda dərman qabı olmalıdır, içində isə dərmanın adı, miqdarı və istifadə üsulu göstərilən həb şəklində olan dərmanlar olmalıdır. Dərmanların üzərində göstərilən istifadə müddətinə mütləq nəzarət etmək lazımdır. Heç bir şəkildə dərman qabında təyinatını bilmədiyiniz dərmanları saxlamayın. Əgər dərmanın üzərində adı yoxdur və ya düşübsə, o dərmanları saxlamayın. Uzun müddət saxlanılan dərmanlar, əsasən də mikstura, cövhər və digər duru maddələrdən istifadə etmək olmaz. İstifadədən əvvəl dərmanların üzərində olan yazını diqqətlə oxuyun, hazırlanma tarixi və istifadə müddətinə fikir verin.

Müalicəvi dərmanları dezinfeksiyaedici maddələrdən uzaq saxlamaq lazımdır. Xlorlaşdırılmış əhəng, formalin, sirkə turşusu və digər güclü təsiredici dərmanları ayrı otaqda saxlamaq lazımdır.

Dərman qabında bədbəxt hadisələr zamanı ilk tibbi yardımın göstərilməsi üsulları təsvir olunan kitab olmalıdır.

Dərman qabının yığılmasına tibb mütəxəssisi və baytar həkimi köməklik göstərə bilər. Dərman qabını mütəmadi olaraq yeni hazırlanmış dərmanlar və dezinfeksiyaedici maddələrlə artırmaq lazımdır.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Arıcının gigiyenası ilə bağlı mövcud bilikləri mənimsəməyə çalışın.
2. Arıxana işçilərinə ilk yardım üçün arıxanada hansı dərman və ləvazimatların olması və onların istifadə qaydalarını öyrənin.
3. Arıların müalicəsi və arıxana avadanlığının dezinfeksiyası üçün hansı preparat və avadanlığın lazım olduğunu öyrənin.
4. Arıları köçürmə vaxtı arıcıya lazım olan dərmanlar haqqındakı təlimatı yadda saxlayın.

Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Arıçı gigiyenasının öyrənilməsi	• Bədən, əllər və geyimin gigiyenası ilə bağlı məlumat toplayın. • İstehsalat və xidməti otaqlarınızı təmiz saxlayın. • Arı xəstəliklərindən qorunmanı yoldaşlarınızla müzakirə edin.
2. Geyimlərlə bağlı məlumatlanma	• Arı ilə işləyərkən xüsusi geyimdən (xələt, kombinizon və gödəkçə) istifadə edin. • Geyimin ağ, göy, boz rəngli parçadan tikilməsi ilə bağlı məlumat toplayın.
3. İlk yardımın olunması	• Arıçıya ilk tibbi yardım göstərilməsi haqqında təqdimat hazırlayın. • Göbələk xəstəliklərinə yoluxma riskinə qarşı məlumat toplayın. • İlk yardım qaydalarını öyrənin. • İnfeksiyaya qarşı və digər dərmanlar və avadanlıqlarla dolu olan dərman qabı olmalıdır.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 6.

Sual 1. Bədən, əl, geyim, istehsalat və xidməti otaqların təmiz saxlanması hansı məqsədlə lazımdır?

- A) Yaraşıq üçün;
- B) Səliqə-sahman üçün;
- C) Arıçının gigiyenası üçün;
- D) Keyfiyyət üçün.

Sual 2. Hansı hallarda arıçı cuna sarğısı və ya respiratordan istifadə edir?

- A) Göbələk xəstəliklərinə yoluxma riski olanda;
- B) Vorratoz xəstəliyi olanda;
- C) Kənar təsirlərdən qorunmaq üçün;
- D) İş daha keyfiyyətli görmək üçün.

Sual 3. Tər iyi arılara necə təsir edir?

- A) Xoşları gəlir;
- B) Laqeyd halda uçuşur;
- C) Əsəbləşdirir;
- D) İşlərini davam etdirir.

Sual 4. Xüsusi geyimdən nə üçün istifadə olunur?

- A) İstidən qorunmaq üçün;
- B) Arı sancmasından mühafizə olunmaq üçün;
- C) Soyuqdan qorunmaq üçün;
- D) Arıların hərəkətinə mane olmamaq üçün.

Sual 5. Üz toru nə üçündür?

- A) Bədəni mühafizə etmək üçün;
- B) Sifətə kölgə salmaq üçün;
- C) Tanınmamaq üçün;
- D) Boyun, üz və başı arı sancmasından qorumaq üçün.

Sual 6. Köçmə zamanı arıçıya dərman qabı və müalicəvi vasitələr lazımdır mı?

- A) Lazım deyil;
- B) Mütləq lazımdır;
- C) Dərman qabı hər şeyi həll etmir;
- D) Olsa da, olar, olmasa da.

Sual 7. Tibbi yardımın göstərilməsi üçün bilik və bacarıqlar lazımdır mı?

- A) Lazımdır;
- B) Lazım deyil;
- C) Bu, tibb işçisinə lazımdır;
- D) Bir nəfər bilsə, bəsdir.

7. Arı ailələrinə qulluq zamanı əməyin təhlükəsizlik qaydaları

Arı ailələrinə qulluq zamanı bütün işləri tüstü körüyü (Şəkil 7.1) və fərdi mühafizə vasitələrindən (üz toru (Şəkil 7.2), qolçaqlar və kombinezon və ya ağ xalat) istifadə edərək aparırlar. İşə başlamamışdan əvvəl tüstü körüyünü qatranlanmış ağac növlərindən olan çürümüş ovuntularla doldurun. Tüstü körüyünü yandırılmış halda arıxana ərazisində baxımsız saxlamaq olmaz:

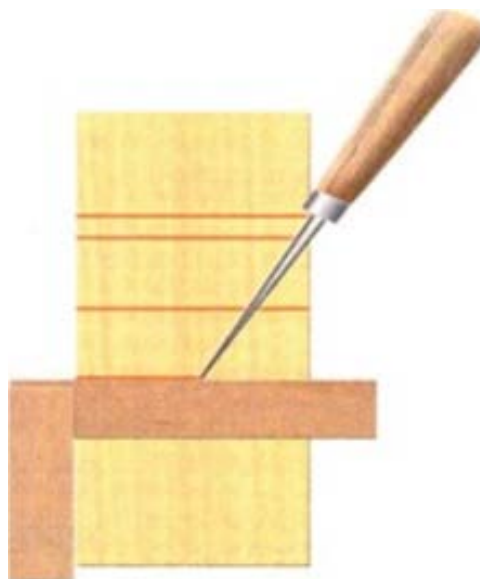
- Müalicəvi maddələri tüstü körüyündə yandırarkən adi qapağı onun üzərindən çıxarın və uzunsov lüləyi gövdəyə salın;
- Tüstü körüyü yandırılan yeri yaşayış və istehsal yerlərindən uzaq məsafədə quraşdırın. Üzərinə qum səpin. Tüstü körüyündən tökülən kül və kömürü yaxınlıqda quyu qazaraq ora tökün;
- Tüstü körüyü ilə işləyərkən pətekəlin yanında diqqətli olun, istiləşdirici yastıqça və pətəyin yanmasına səbəb olan qıgılcımların əmələ gəlməsinə imkan verməyin;
- Çərçivələrdə yarıqları açarkən zədələnməmək üçün xüsusi dirəklərdən istifadə edin, neştər və bizlə işləyin (Şəkil 7.3);
- Çərçivələrin elektrik şanlanmasını texniki sənədlərin tələblərinə uyğun hazırlanmış cihazla aparın (Şəkil 7.4);
- Bu məqsədlə avtomatik transformatorlardan istifadə etməyin, həmçinin də reostat, plitə vasitəsi ilə şanlanmış çərçivəni elektrik cərəyanına birləşdirməyin;
- Arı ailələrinə baxış keçirilərkən və onlar təmizlənərkən sərt hərəkət etməyin, parfümeriya və kosmetik vasitələr və kəskin qoxulu maddələrdən istifadə etməyin. Pis hava şəraitində arı ailəsinə baxış keçirilməsi, arıların isti tüstü ilə tüstüləndirilməsi qadağandır. Yalnız az miqdarda soyuq tüstü onları sakitləşdirə bilər;

Şəkil 7.1. Tüstü körüyü

Şəkil 7.2. Üz toru

Şəkil 7.3. Biz

-

Şəkil 7.4. Elektrik şanlama cihazı

7.1. Arıçılıq məhsullarının yığımı və emalı zamanı təhlükəsizliyin əsasları

- Möhürlərin açılması üçün elektrik bıçaqlarını istilik keçirməyən altlıqlarla təmin edin, iş fasiləsi zamanı isə elektrik cərəyanından çıxarın;
- Üzərində buxar əmələ gətirən və digər qurğular quraşdırılan qızdırıcı cihazları tez alışan əşyalardan 1 metr aralı məsafədə yerləşdirin və şanların möhürlərinin açılması üçün bıçaqları qızdırın;
- Buxar muməridənində şanları əridərkən buxar cihazlarında suyun səviyyəsi, buxar çəkən borularda qoruyucu qapaqlar və nəzarət-ölçü cihazlarının saz vəziyyətdə olub-olmamasına diqqət yetirmək lazımdır;
- Gözlənilməyən buxar təzyiqinin artmasının qarşısını almaq üçün balsüzəndə süzülən gözüün həmişə açıq olduğuna fikir verin. Yandırılmış qızdırıcı cihazın üzərində muməridəni susuz qoymayın. Süzülən borunun tutulmaması, həmçinin buxar, mum və alınan məhsulun oradan rahat keçməsinə fikir verin;
- Elektrik qızdırıcıda muməridənlə işləyərkən elektrik cərəyanı keçirdən hissələrinin bərkidilməsi və torpağa birləşdirilməsinə fikir vermək lazımdır. Qızdırıcı cihazları muməridəni qoşmamışdan 5 dəqiqə əvvəl söndürün;
- Arıxana mum sıxanları ilə işləyərkən ehtiyat tədbirlərini yerinə yetirmək lazımdır, çünki isti su və əridilmiş mum güclü yanğınlara səbəb ola bilər;
- Mum xammalın emalı üçün yeri yanğına qarşı avadanlıq, kifayət qədər su və qumla təmin edin. Açıq alovdan istifadə edilərkən xammalın emalı və digər işləri tez alışan materiallardan 50 metrdən az olmayan məsafədə xüsusi ayrılmış yerdə qoyun;
- Balsüzəndən istifadə edərkən onun döyüntüsünün qarşısını almaq üçün mum xammalını vala qeyri-bərabər yerləşdirin. Əridilmiş mumla doldurulduqdan sonra qabı tam soyudulanadək bir yerdən digər yerə aparmayın;
- Qazanlara növbə ilə baxarkən heç bir digər işlər görməyin, həmçinin isti su gələn borulara ventil və digər bağlayıcı alətlər yerləşdirməyin. Qazanxana yeri mütləq ventilyasiya ilə təchiz olunmalıdır;
- İşəsalma qurğusu və qoruyucusu olan qalxanı quru yerdə yerləşdirin və xüsusi kürklə örtün. Qızdırıcı elementi işəsalma qurğusu ilə birləşdirən məftili (teli) metal boruya quraşdırın. İşəsalma qurğusunun gövdəsi və məftilli boruları yaxşı yerə birləşdirin.

Qadağan olunur:

- Zədələnmiş izolyasiyası olan və istilik tənzimləyicisi olmayan suqızdırıcı cihazlar, həmçinin əldəqayıрма suqızdırıcılardan istifadə etmək;
- Nasaz suqaldırıcı qurğulardan istifadə etmək;
- Mütəxəssis tərəfindən əvvəlcədən yoxlanılmayan elektrik və buxar muməridənlərdən istifadə etmək.

7.2. Arı ailələrinin nəqli zamanı təhlükəsizliyə dair tələblər

- Arıları texnoloji təlimatların tələblərinə uyğun hazırlanmış və yaxşı bərkidilmiş yeni hazırlanmış və təmir olunmuş pətekllərə köçürdün;

- Yüklənməmişdən əvvəl pətəyin tərkib hissələrini (altlıq, gövdə, pətək üstlüyü, asma qapaq) xüsusi dayaqla yaxşı və sıx bağlayın və ya öz aranızda taxta bülöv daşı ilə döyün, uçuş bacasının yanında isə metal toru hazırlayın;
- Pətəklərdə olan çərçivələri yaxşı bərkidin ki, nəql zamanı sürfə və arılar zədələnməsin;
- Təzə yığılmış nektarla (duru balla) olan çərçivələri ayrı pətəyə köçürdün. Nəql zamanı pətəklərin yaxşı havalanması üçün onları elə yerləşdirin ki, çərçivələr avtomobilin gövdəsində olsun. Arı ailəsinin köçürülməsi üçün müəyyən insanlar bu işə təyin olunur;
- Yükləmə zaman arıxana ərazisinə bu işlə heç bir əlaqəsi olmayan insanların daxil olmasına imkan verməyin;
- Pətəklərin yüklənməsi və boşalması üçün saxlanan nəqliyyat vasitələrini yerində yaxşı saxlayın. Əyləc cihazlarında hər hansı nasazlıq olduğu təqdirdə qurğuları işə salmaq olmaz;
- Pətəklərlə olan arıları elə qaldırın ki, onların normal işlək vəziyyətini pozmayasınız. Şaquli istiqamətindən 30 dərəcədən çox olmayaraq pətəkləri əymək olmaz;
- Arı ailələri, həmçinin yükləri əllə boşaldarkən 18 yaşından çox olan qadınlar üçün daşımaq norması 15 kiloqramdan çox olmamalıdır, 18 yaşından çox kişilər üçün isə 40 kiloqramdan çox olmamalıdır. 1,5 metrədən hündürüyə qalxan qadınlar üçün icazə verilən yükün çəkisi 10 kiloqramdan çox olmamalıdır. 60-80 kiloqram çəkisi olan yük iki işçidən az olmayaraq əllə qaldırılmalıdır;
- Boşaltma zamanı səki quru olmalı və sürüşkən olmamalıdır. Aşağı gövdələrdə ən ağır pətəkləri yerləşdirin. Yük boşaltmasının ümumi hündürlüyü yerdən 3,3 metrədən çox olmamalıdır. Pətəkləri avtomobilə yüklədikdən sonra qalın iplə bağlayın;
- İmkan daxilində insan işləyən və ya dincələn yerlərdə dayanmadan arıları köçürdün. Özünüzlə arı iskanəsi, tüstü körüyü, üz torları, kəpitkə və ya arıların çıxma biləcəyi yarıqların bağlanması üçün təzə hazırlanmış palçıq götürün. Nəqliyyatın hərəkəti zamanı baca açılsa, dərhal nəqliyyatı dayandırın və nöqsanı aradan qaldırın;
- Nəqliyyat vasitələrində yerləşən pətəklərin yan tərəflərini iki nəfər açmalıdır. Pətəkləri açmamışdan əvvəl açıq və ya düşən pətəyin olub-olmamasından əmin olmalısınız;
- Arılarla birlikdə maşının gövdəsində insanları yerləşdirmək olmaz;
- Pətəkləri dərin qışlama yerinə xüsusi yolla aparın. Onun əyilmə dərəcəsi 30 dərəcədən çox olmamalıdır.

Arıçılıq müəssisələrində rels yolları və transportyorların quraşdırılması zamanı:

- İnsanlar üçün təhlükəsiz keçidlər tikin;
- Enişsiz yollar çəkin ki, arabalar rahat hərəkət edə bilsin;
- Tirlər və dayaq şalbanları bərkidin, çardaqları möhkəm edin;
- Transportyorun bütün ötürücü və dartılan qurğularını çəpərə alın;
- İş bitirdikdən sonra yalnız istifadə üçün məsul olan işçi transportyoru işə sala və təmir edə bilərsiniz.

7.3. Arıxanaların köçürülməsi zamanı təhlükəsizlik tədbirləri

- Arıxanaların köçürülməsinə məsul olan şəxs vaxtından əvvəl hazırlıq qaydalarını müəyyən etməlidir. Köçməyə hazırlıq zamanı təlimat bölmələrində əvvəlcədən göstərilən təlimatlandırıcı məlumatlar və xəbərdarlıqları nəzərə almaq lazımdır. Köçməni düzgün təşkil etmək üçün müəyyən ərazilərdə 2 kilometr radius, yəni 125 hektar ərazidə bitkilərin nektar ehtiyatlarını müəyyən edin. Bunun üçün entomofil tərkibli bitkilərin torpaqdan istifadə qaydasının sürətini çıxardın, həmçinin ərazidə üstünlük təşkil edən küləkləri də nəzərə alın. Öz təsərrüfatlarından kənar köçən arıxanalarda arıların səhhəti ilə əlaqədar baytarlıq müəssisəsinin xüsusi sənədi olmalıdır. Arıxanalar bölgələrə köçürülərkən arıçılıq üzrə bölgə nümayəndələri ilə razılaşmaq lazımdır;
- Pətəyin yerləşdiriləcək yerini qabaqcadan hazırlayın: əlaqları biçin, çuxurları örtün, altlıqları qoyun və ya payaları vurun;
- Köçmə zamanı odla işləyərkən xüsusi diqqət yetirin;
- Ocağı ağac və kollardan 5 metrədən uzaq məsafədə yandırın, onun ətrafını isə (1 metr radiusunda) ot bitkilərindən təmizləyin;
- Meşədə yerləşən arıxanalarda yanğının yaranması xüsusi təhlükəlidir. Bu cür arıxanaları 6-8 metr eninə yerin parametrlərinə uyğun yerləşdirin;
- Bütün arıxanaları (arıxana yerlərini) ilkin saz yanğınsöndürən vasitələri ilə təmin edin: (yanğınsöndürən, qarmaq, bel, vedrələr və s.);
- Tüstü körüyünü yandırmaq üçün tez alışan, partlama təhlükəsi olan materiallardan istifadə etməyin, onu nəzərdə tutulmayan yerlərdə yandırmaq qadağandır. Arılarla işləyərkən fasilələr zamanı tüstü körüyünün dəşiklərini ot, kağız və ya əski ilə bağlayın, tüstü körüyünün özünü isə üzə stəkana tərəf yerə qoyun.

Sərbəst iş üçün tapşırıqlar

1. Arı ailələrinə qulluq zamanı əməyin təhlükəsizlik qaydalarının nədən ibarət olduğunu öyrənin.
2. Arıçılıq məhsullarının yığımı və emalı zamanı hansı təhlükəsizlik normalarına riayət etməyin vacibliyini həmişə diqqətinizdə saxlayın.
3. Arı ailələrinin nəqli zamanı təhlükəsizlik tələblərinə riayət etmək üçün həmin qaydaları tam öyrənin və sadalayın.
4. Arıxanaların köçməsi zamanı təhlükəsizlik tədbirlərinin mənimsənilməsinə nail olun və həmişə buna riayət etməyə çalışın.
5. Arılarla iş prosesində tüstü körüyünün vacibliyi və təhlükəsizlik qaydalarını yoldaşlarınızla müzakirə edin.

Praktiki tapşırıq və fəaliyyətlər

Tapşırıq və fəaliyyətlər	Təlimat və tövsiyələr
1. Arıçılıq məhsullarının yığımı və emalı zamanı təhlükəsizliyin əsaslarının öyrənilməsi	- Bal süzümündən əvvəl lazım olan bütün alətlərin sazlığını yoxlayın. - Vərəmumun yığımı zamanı təhlükəsizlik qaydalarına riayət edin. - Əllərin zədələnməməsi üçün xüsusi tutacaqlarla bərkidilmiş ülgüclə zəhəri lövhələrdən təmizləyin. - Şanların möhürlərinin açılması üçün buxar bıçaqlarından istifadə edilərkən təhlükəsizlik qaydalarına riayət edin. - Qızdırıcı cihazlardan istifadə etmək üçün təhlükəsizliklə bağlı təlimatı öyrənin. - Arıxana mumsıxanı ilə işləyərkən ehtiyat tədbirlərini nəzərə alın.
2. Arı ailələrinin nəqli zamanı təhlükəsizliyə dair tələblərin tətbiq edilməsi	- Yüklənməmişdən əvvəl pətəyin tərkib hissələrinin möhkəm bağlandığı, metal torun yerində olduğuna diqqət edin. - Pətəkdəki çərçivələrin yaxşı bərkidilməsinə əmin olun ki, sürfə və arılar zədələnməsin. - Yükləmə və boşaltma zamanı nəqliyyat vasitələrinin düzgün saxlanması diqqətli olun. Nəqliyyat vasitəsinin sazlığını nəzərə alın. - Arılarla birlikdə yük yerində insanların yerləşməsinin qadağan olduğuna diqqət edin.
3. Arıların köçürülməsi zamanı təhlükəsizlik tədbirlərinin nəzərə alınması	- Köçməzdən əvvəl hazırlığın nə səviyyədə olmasına diqqət edin. - Arıxananın yerinin seçilməsində diqqətli olun. - Bitkilərin nektar ehtiyatlarını müəyyən edin. - Köçmə zamanı odla işləyərkən təhlükəsizlik qaydalarına əməl edin. - Məşədə yerləşən arıxananın ətrafına 6-8 metr eninə (yanğına qarşı) müdafiə zolağının olmasına diqqət edin. - Tüstü körüyünün alısdırılmasında təhlükəsizlik qaydalarına riayət etməyi unutmayın.

Nəzəri biliklərin qiymətləndirilməsi

Test 7

Sual 1. Arılara qulluq zamanı təhlükəsizlik qaydaları nə üçün lazımdır?

- A) Məhsuldarlıq üçün;
- B) Arıların sağlamlığı üçün;
- C) Xidməti personalın sağlam və normal fəaliyyəti üçün;
- D) Lazım deyil.

Sual 2. Tüstü körüyündən nə üçün istifadə olunur?

- A) Arıların rəqs etməsi üçün;
- B) Məhsula getməsi üçün;
- C) Arıları cəld hərəkətə sövq etmək üçün;
- D) Arıları sakitləşdirmək üçün.

Sual 3. Üzü arı sancmalarından necə qorumaq olar?

- A) Üz toru ilə;
- B) Əllə qarşısını kəsməklə;
- C) Başını aşağı salmaqla;
- D) Hər hansı örtüklə.

Sual 4. Qışlama yerinə yığılan pətəklərin hündürlüyü və keçidlərin eni nə qədər olmalıdır?

- A) Hündürlüyü 2,5, eni 1 metr olmalıdır;
- B) Hündürlüyü 1,8, eni 1,2 metr olmalıdır;
- C) Hündürlüyü 2,2, eni 1,1 metr olmalıdır;
- D) Hündürlüyü 2 metr, eni 0,8 metrdən çox olmalıdır.

Sual 5. Çiçək tozu harada qurudulmalıdır?

- A) Günəş altında;
- B) Ventilyasiya olan otaqda;
- C) Açıq hava, kölgədə;
- D) İstənilən yerdə.

Sual 6. Arı zəhərini nə vaxt kasetlərdən yığmaq olar?

- A) İstənilən vaxt;
- B) Günorta vaxtı;
- C) Qidalanma dayandırıldığı zaman;
- D) Axşamüstü.

Sual 7. Arıları hansı pətəklərdə köçürmək olar?

- A) Hər cür pətəkdə köçürmək olar;
- B) Yeni hazırlanmış və təmir olunmuş pətəklərdə;
- C) Qapağı möhkəm olan pətəklərdə;
- D) Uçuş bacası salamat olan pətəklərdə.

Sual 8. Köçürmə zamanı təzə nektarlı (duru ballı) və təzə yumurtalı çərçivələri necə mühafizə etmək lazımdır?

- A) Həmin çərçivələri pətəkdən çıxarıb ayrı pətəyə köçürmək lazımdır;
- B) Saxlamaq lazımdır;
- C) Heç nə etmək lazım deyil;
- D) Süzmək lazımdır.

Sual 9. Pətəklər köçürülərkən pətəyin əyilmə dərəcəsi neçə dərəcə olmalıdır?

- A) 60 dərəcə;
- B) 45 dərəcə;
- C) 25 dərəcə;
- D) Maksimum 30 dərəcə.

Sual 10. Arıxananı hansı ərazilərə köçürmək olar?

- A) Hara istəsən;
- B) Xüsusi ayrılmış yerlərə;
- C) 2 kilometr radiusda, 125 hektar ərazidə bitkilərin nektar ehtiyatı olan əraziyə;
- D) İnsan və heyvanların az olduğu əraziyə.

CAVABLAR

Təlim nəticəsi 1 üzrə düzgün cavablar	
1	A
2	D
3	C
4	C
5	A
6	C
7	D

Təlim nəticəsi 2 üzrə düzgün cavablar	
1	A
2	C
3	B
4	A
5	D

Təlim nəticəsi 3 üzrə düzgün cavablar	
1	E
2	D
3	C
4	D
5	B

Təlim nəticəsi 4 üzrə düzgün cavablar	
1	C
2	A
3	B
4	A
5	A
6	C
7	D
8	B
9	D
10	A

Təlim nəticəsi 5 üzrə düzgün cavablar	
1	C
2	D
3	B
4	C
5	A

Təlim nəticəsi 6 üzrə düzgün cavablar	
1	C
2	A
3	C
4	B
5	D
6	B
7	A

Təlim nəticəsi 7 üzrə düzgün cavablar	
1	C
2	D
3	A
4	D
5	B
6	C
7	B
8	A
9	B
10	C

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Qulamhüseyn Sultanlı. "Arıcılıq". Bakı, 2001.
2. Qulamhüseyn Sultanlı. Bal arıları aləmində. Bakı, 2007.
3. <http://www.bestbees.ru/?q=node/68>
4. <http://studbooks.net/617013/agropromyshlennost/tehnika bezopasnosti rabote pchelami>
5. <http://honeygarden.ru/bees/382.php>
6. <http://apiary.su/trud-na-paseke/pravila-bezopasnosti-i-protivopozhar/>
7. <https://kokafenix.blogspot.com/2014/11/blog-post.html>
8. <http://www.grit.com/farm-and-garden/beekeeping-for-beginners-bee-safety>
9. <http://outdoorplace.org/beekeeping/citybees.htm>
10. <http://www.burlesons-honey.com/about-honey/faqs/honey-filtration-facts>

Əlaqə üçün:

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Xətai prospekti, 49, AZ1008, Bakı, Azərbaycan

Tel: (+99412) 599-11-55

Fax: (+99412) 496-06-47

İnternet səhifə: www.edu.gov.az